

מאזן התשלומים וסחר החוץ

1. קווי ההתפתחות העיקריים¹

ב-1972 היה תגידול בייצוא המוצרים והשירותים מהיר בהרבה מהגידול ביבוא — 17 אחוזים לעומת 5 אחוזים — וכתוצאה מכך צומצם הגירעון בחשבון השוטף בשיעור ניכר — ב-160 מיליון דולר, שהם 12 אחוזים — והוא עמד על 1100 מיליון. אולם התפתחות זו משקפת רק במקצתה שיפור בתנאים הבסיסיים של מצב מאזן התשלומים, בעוד שבעיקרה היא תוצאה של צירוף גורמים מיוחדים והשפעות חולפות של הטווח הקצר.

בצד הייצוא הובלטו מגמות שליליות: האטה בהרחבת הייצוא התעשייתי, שהייתה ביטוי להחלשת מעמדו ההתחרותי. בסוף 1972 ותחילת 1973 מסתמנת התאוששות, אולם מוקדם לומר אם יש כאן חזרה לקצב הגידול המהיר שאפיין ייצוא זה עד אמצע 1971.

בחשבון ההון חל ב-1972 שיפור ניכר, שהוא המשך למגמה שתחילתה בסוף 1970, ומתבטא בעלייה ניכרת בהעברות החד צדדיות, שמשמעת עלייה רבה עוד יותר במשקלן של ההעברות יחסית לגירעון השוטף. כתוצאה מכך, וכן מעלייה חדה בהשקעות, צומצמה במשך תקופה זו תלותו של המשק באשראי מחו"ל למימון הגירעון וב-1972 היא בטלה לגמרי, כשהעברות היה די בהן לכיסוי הגירעון השוטף כולו. עם זאת נמשכה קבלת אשראי מחו"ל בהיקף קטן רק במקצת מאשר בשנתיים הקודמות, ומצבת החובות של המשק גדלה ב-650 מיליון דולר. במקביל חלה עלייה דומה ביתרות מטבע החוץ של המשק, ורמתן הוכפלה.

התפתחויות אלה נעוצות בשורה של גורמים, כמו הגיאומט, במשק, הרגיעה הבטחונית והרמה הגבוהה של עלייה מארצות הרווחה. אולם, מאידך גיסא, יש בהן משקל רב גם לגורמי הטווח הקצר. בתקופה זו חל שינוי חד בקונסטלציה הפיננסית, שנבע מצירוף של החלשה ניכרת של הציפיות לפיחות של עלייה ניכרת בהפרשי הריבית השיעורי התשואה הפיננסיים לעומת חוץ לארץ. יסוד אחר בהתפתחות זו היה השינוי המוסדי של ביטול הגבלות המטבע לגבי חלק מעסקות ההון.

מחירי יצוא המוצרים ויבוא המוצרים הכוללים עלו בשנים האחרונות בקצב דומה, ותנאי הסחר של המשק נשארו ללא שינוי. אולם ראוי לציין שמדד מחיר יצוא היהלומים הוא פרובלמטי מבחינה סטטיסטית². כשאנו מנכים את היהלומים מצד היצוא והיבוא כאחד, מגמת העלייה במחירי היבוא היא מהירה יותר מאשר במחירי היצוא, ומשמעות הדבר הרעה בתנאי הסחר של המשק. בשנתיים האחרונות מגיעה ההרעה ל-2 אחוזים, ולעומת השנים 69—1967 ההרעה היא של 6—5 אחוזים.

¹ במקום שלא צוין אחרת, היצוא והיבוא בפרק זה הם ללא הסחר עם השטחים. ראה דו"ח 1971, עמ' 24, הערה 1.

² הוא מראה שיעורי עלייה גבוהים בהרבה מאשר מדד מחירי יבוא יהלומי הגלם.

הגידול האיטי ביבוא נבע במידה מכרעת מירידה בשני סעיפים — היבוא הבטחוני והאניות ומטוסים — שהראשון בהם אינו משקף גורמים כלכליים והשני — קשריו להתפתחות במשק רופפים ורבה בו אי-הסדירות. בשני סעיפים אלה חלה ירידה של 190 מיליון דולר.

השפעות הפוכות של גורמים בלתי סדירים פעלו ביבוא כלי רכב (כתוצאה מציפיות להעלאת המס בראשית 1973) וביבוא ציוד לענף החשמל (עם ההרחבה הגוברת של ההשקעות בו). עלייה רבה חלה גם ביבוא יהלומי גלם במקביל להרחבת הייצוא. אולם משקל הגורמים החיצוניים או הבלתי סדירים בצד העלייה היה נמוך בהרבה מאשר בצד הירידה.

ביבוא, בניכוי ההשפעות האכסוגניות, מתגלות מגמות שונות בשני מרכיביו העיקריים. יבוא התשומות השוטפות (פרט ליהלומי גלם) נשאר יציב במונחים כמותיים על אף הרחבת הייצור במשק, בעוד שביבוא נכסי השקעה לתעשייה חל גידול כמותי של 14 אחוזים. הבדל זה משקף תגובות שונות לגורמי הטווח הקצר, שעיקר השפעתם בא לידי ביטוי בהקטנת מלאי מוצרי יבוא במשק.

הגידול ביבוא נכסי השקעה לתעשייה גבוה במקצת מאשר בשתי השנים הקודמות, אולם אינו תורג מממוצע הטווח הארוך. הוא חל על רקע עלייה ניכרת במחיר היחסי של ציוד מיובא ב־שנתיים האחרונות, אולם עלייה זו הייתה לא הרבה יותר מאשר תיקון התזלה היחסית של היבוא בחמש השנים הקודמות.

את אי גידול יבוא התשומות השוטפות על רקע הרחבת התפוקה במשק ב־10 אחוזים יש לייחס כנראה, בראש וראשונה לשינויי מלאי. ייתכן שיש כאן ביטוי של גורם נוסף: תהליך של החלפת יבוא נוכח הייקור הרב של היבוא בשנתיים האחרונות.¹ במידה שהתרחש תהליך כזה הוא היה בעל חשיבות משנית, ויש בו כדי להסביר רק חלק מאי-הגידול ביבוא התשומות. אין זה סביר ששינויים מבניים מעין אלה, בכיוון צמצום ההזדקקות לתשומות יבוא במשק בכלל, יהיו בעלי אופי חד; גם ניסיון העבר מלמד על יציבות מקדמי התשומה על פני תקופות ארוכות. מאידך, חל בתקופה זו שינוי חד בכדאיות החזקת מלאי: היעלמות הציפיות לפיתוח בטווח הקצר יחד עם עלייה ניכרת בהוצאות התזקה כתוצאה מעליית הריבית הריאלית נוכח ציפיות להתאטה בעליית מחירים אחרי מיצוי השפעת הפיתוח ומעליית התשואה על נכסים פיננסיים.

נראה שבמשך התקופה הקודמת היה המשק ברמת מלאי גבוהה, לאחר עלייה ב־1969 ו־1970; ב־1972 חל מעבר לרמת מלאי נמוכה יותר. מעבר זה יכול להסביר אי עלייה ביבוא שהיקף של 60 עד 80 מיליון דולר. גורם זה הוא בעל השפעה חולפת: הוא מביא לסטייה זמנית בין היקף היבוא להיקף השימוש בפועל בתשומות יבוא. גם אם ישאר היקף הייצור ללא שינוי, תחול בעתיד בהכרח עלייה ביבוא התשומות. עלייה נוספת תחול, כמובן, אם יתחולל שינוי הפוך בכדאיות החזקת מלאי, שיביא שוב את המשק לרמת מלאי גבוהה.

העלייה המהירה של היבוא בשלושת החודשים הראשונים של 1973 יש בה כדי לחזק את ההנחה על חשיבותו של גורם תנודות המלאי בין ההסברים להתפתחות היבוא. נראה, שהתחדשות העלייה אינה משקפת בעיקרה שינוי בגורמי הכדאיות של החזקת מלאי ותהליך של חזרה לרמת מלאי גבוהה. אלא את העובדה שתהליך ההתאמה של רמת המלאי כלפי מטה הגיע לסיומו. אם כי ייתכן, שבמדה מסוימת יש כאן צבירת מלאי מחודשת נוכח ציפיות לעליית מחירים בחו"ל.

הבדלי התגובות בין יבוא התשומות השוטפות ליבוא נכסי השקעה על השינויים בגורמי הטווח הקצר נובעים מאופיים השונה של סעיפים אלה. תכניות השקעה מטבען הרבה פחות רגישות להשפעות של גורמים כגון אלה מאשר משתנה כמו גודל המלאי.

¹ הבדיקה בעזרת מקדמי תשומה תפוקה מלמדת שאין אי-גידול יבוא התשומות נובע משינוי בהרכב התפוקה במשק.

לוח ג' 1

החשבון השוטף * 1966 עד 1972

(מיליוני דולר)

ה י ב ו א														ה י צ ו א			ה ג י ר ע ו נ						
מוצרים	יבוא ביטחוני	שירותים	סך כל היבוא	סך כל פרט ליבוא ביטחוני	מוצרים	שירותים	סך הכול	החשבון המסחרי	יבוא ביטחוני	שירותים	סך הכול	הגירעון פרט ליבוא ביטחוני	החשבון השוטף עם השטחים	סך כל החשבון השוטף									
א. מחירים שוטפים																							
1966	795	116	406	1,317	1,201	475	397	873	—321	—116	—9	—445	—328										
1967	729	283	444	1,456	1,173	518	412	930	—211	—283	—32	—527	—243	—4	—532								
1968	1,057	249	506	1,812	1,563	598	534	1,132	—459	—249	28	—680	—431	32	—648								
1969	1,259	334	595	2,188	1,854	679	587	1,265	—580	—334	—8	—922	—589	54	—869								
1970	1,372	624	653	2,649	2,025	717	644	1,361	—655	—624	—9	—1,288	—664	55	—1,234								
1971	1,759	555	768	3,082	2,527	900	914	1,814	—859	—555	146	—1,268	—713	40	—1,228								
1972	1,895	492	835	3,222	2,730	1,082	1,037	2,119	—813	—492	202	—1,103	—611	27	—1,076								
ב. במחירי 1971																							
1966	846	130	475	1,451	1,321	490	445	935	—356	—130	—30	—516	—386										
1967	776	318	525	1,619	1,301	545	454	999	—231	—318	—71	—620	—302										
1968	1,137	283	591	2,011	1,728	636	619	1,255	—501	—283	28	—756	—473										
1969	1,298	359	662	2,319	1,960	686	663	1,349	—612	—359	1	—970	—611										
1970	1,400	643	700	2,743	2,100	732	690	1,422	—668	—643	—10	—1,321	—678										
1971	1,759	555	768	3,082	2,527	900	914	1,814	—859	—555	146	—1,268	—713										
1972	1,787	474	808	3,069	2,595	987	1,013	2,000	—800	—474	205	—1,069	—595										

ג. שינויי מחירים

—	2	—2	—	—1	—2	—	—	1967
—3	—4	—2	—	—	2	—1	—1	1968
5	3	6	5	5	5	6	4	1969
3	6	—1	2	3	4	4	1	1970
4	8	2	3	4	7	3	2	1971
6	2	9	5	5	4	5	6	1972

ד. שינויי כמות

—22	20	145	—35	7	2	11	—2	12	11	145	—8	1967
57	22	—11	117	26	36	17	33	24	13	—11	47	1968
29	28	27	22	7	7	8	13	15	12	27	14	1969
11	36	79	9	5	4	7	7	18	6	79	8	1970
5	—5	—14	29	25	32	23	20	12	10	—14	26	1971
—17	—16	—15	—7	10	11	10	3	—	5	—15	2	1972

ה. שינויי ערך

—26	18	144	—34	7	4	9	—2	11	9	144	—8	1967
77	29	—12	118	22	30	15	33	24	15	—12	45	1968
37	36	34	26	12	10	14	19	21	18	34	19	1969
13	40	87	13	8	10	6	9	21	10	87	9	1970
6	—2	—11	30	33	24	26	25	16	18	—11	28	1971
—14	—12	—11	—5	17	13	20	8	5	9	—11	8	1972

* על יסוד רשום היבוא סי"ף. המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

לוח ג' - 2

הגירעון, ההעברות וחשבון ההון (ריכוז) *, 1967 עד 1972
(מיליארט דולרים)

סה"כ 1970-72	סה"כ 1967-69	סה"כ 1963-66	1972	1971	1970	1969	1968	1967
א. החשבון השוטף וההון לזמן ארוך								
-3,652	-2,129	-1,986	-1,103	-1,267	-1,282	-922	-680	-527
116	82		27	40	49	54	32	-4
2,469	1,415	1,300	1,055	765	649	459	435	521
238	55	494	141	75	22	18	13	24
1,784	631	474	583	642	559	168	168	295
955	54	282	703	255	-3	-224	-32	310
-1,290	40	-224	-823	-362	-105	218	52	-230
ב. יתרונות מטבע חוץ כתוצאה מעסקות כלכליות								
502	155	40	173	208	121	115	35	5
-46	-53	-70	-11	-111	-24	-18	-18	-17
-120	-118	-51	-60	-89	29	-55	-10	-53
0	-79	23	18	0	-18	-36	-28	-15
ג. פיקדונות תושבי חוץ והלוואות מבנקים זרים								
ד. השקעות ישראלים בחו"ל								
ה. הון אחר לזמן קצר								
ו. מעורבות והשקעות								

* ראה לוח ג' - 24.
ה פ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

היבוא*, היצוא והגירעון לפי רביעים 1969 עד 1972
(מיליוני ל"י)

אניות ומטוסים		גרעון		יצוא		יבוא		
יצוא	יבוא	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	
1969								
0.1	14.0	124.6	77.9	155.0	197.2	279.6	275.1	1
1.5	8.2	167.4	163.7	168.0	166.5	335.4	330.2	2
1.0	—	131.4	158.5	177.4	137.7	308.8	296.2	3
3.2	9.8	158.7	193.0	187.0	175.9	345.7	368.9	4
5.8	32.0	582.1	593.1	687.4	677.3	1,269.5	1,270.4	סך הכול
1970								
—	35.3	178.1	138.7	169.7	204.6	347.8	343.3	1
—	—	175.0	186.7	176.7	173.8	351.7	360.5	2
1.4	10.1	140.3	155.7	191.5	157.7	331.8	313.4	3
0.6	13.1	139.9	154.5	195.1	196.2	335.0	350.7	4
2.0	58.5	633.3	635.6	733.0	732.3	1,366.3	1,367.9	סך הכול
1971								
—	106.5	173.5	129.9	202.8	243.3	376.3	373.2	1
—	23.3	164.8	182.6	223.2	223.4	388.0	406.0	2
—	19.3	189.1	197.8	231.8	183.8	420.9	381.6	3
4.5	37.5	159.6	178.8	255.5	259.7	415.1	438.5	4
4.5	186.6	687.0	689.1	913.3	910.2	1,600.3	1,599.3	סך הכול
1972								
—	13.8	222.2	165.2	239.4	287.2	461.6	452.4	1
8.3	13.8	197.6	216.7	261.7	259.7	459.3	476.4	2
0.5	16.1	168.2	182.7	290.4	228.8	458.6	411.5	3
4.4	20.1	199.0	230.4	303.9	313.1	502.9	543.5	4
13.2	63.8	787.0	795.0	1,095.4	1,088.8	1,882.4	1,883.8	סך הכול

* נתוני היבוא בלוח זה אינם זהים לנתוני לוח ג' - 5, בגלל תיקונים שהוכנסו לסכומים השנתיים ואין לגביהם פרוט רבעוני.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ב. היצוא

בצד הייצוא נובע חלק ניכר מהגידול מעלייה חדה בייצוא היהלומים, שהם מוצר ייצוא מובהק שהתפתחותו משקפת בראש וראשונה את השינויים בתנאי הביקוש בחו"ל. בקבוצה הרחבה של מוצרי תעשייה המופנים לשני היעודים — השוק המקומי והייצוא — ואשר התפתחות הייצוא בהם רגישה יותר להתפתחויות בשוק המקומי חלה האטה בשמיעורי הגידול. האטה זו חלה על אף הרחבה ניכרת בגידול הביקוש בשוקי חוץ לעומת שתי השנים

הקודמות, שהיו שנות רפיון כלכלי בחלק מהשווקים העיקריים של הייצוא הישראלי. ההאטה בייצוא משקפת בחלקה את הגברת התחרות מצד הביקוש המקומי, אך גורם בעל משקל הוא הפסקת העלייה ברווחיות הייצוא של קבוצה זו בשנים האחרונות ואולי אף הרעה בחלק מהתקופה האחרונה. בחלק מענפי התעשייה נבעה האטה מגורמים מיוחדים.

בייצוא הקבוצה הרחבה של מוצרי תעשייה, הרגישים לתנאי השוק המקומי, חלה בארבע השנים הקודמות התרחבות בשיעור שנתי של 20 אחוזים ומעלה במונחים כמותיים. התרחבות זו שיקפה עלייה ניכרת ברווחיות הייצוא כתוצאה מהעלאה מהירה ורצופה של השער האפקטיבי יחד עם עלייה מתונה ברמת התוצאות והמחירים המקומיים. העלייה במחירי הייצוא ליצואן היתה מהירה יחסית לעליית רמת ההוצאות עד 1969 — דבר ששיקף, כמובן, את העובדה של לחץ ביקוש מקומי נמוך ומציאות גורמי ייצור בלתי מנוצלים. בשתי השנים שלאחר מכן נמשכה עליית הרווחיות, אם כי האטה במידה ניכרת ובחלק מהתקופה ולגבי חלק מענפי התעשייה ניתן אולי אף לדבר על הרעה — במקביל למעבר המשק לשלבי ניצולת גורמי ייצור רבה יותר. האטה זו נתנה את אותותיה במגמת האטה בהרחבת הייצוא התעשייתי מאז המחצית השנייה של 1971. מגמת ההאטה נמשכה במשך רוב שנת 1972 ואולם בסוף 1972 ותחילת 1973 ניכרים סימני התאוששות. החשה זו היא תוצאה של שני גורמים: עלייה בביקוש בשוקי חוץ עם הגברת קצב הפעילות הכלכלית במדינות התעשייתיות המפותחות לאחר רפיון בכמה משקים חשובים בשנתיים הקודמות; והעלייה בתמורה ליצואן בעקבות ייסוף המטבעות האירופיים לעומת הדולר (וה"ל") ב-1971, והתהליכים האינפלציוניים בשוקי הייצוא. מדד מחירי הייצוא התעשייתי בדולר רים היה גבוה ב-1972 ב-5 אחוזים לעומת 1971; וברביע האחרון של 1972 היה המדד גבוה ב-10 אחוזים לעומת הרמה הממוצעת ב-1971.

כאמור, מוקדם לקבוע אם יש כאן חזרה לקצבי הגידול המהירים של הייצוא התעשייתי בארבע השנים שקדמו לאמצע 1971. גם לאחר העלייה האחרונה בתמורה לייצוא בעקבות היי-סופים, העלאות התמריצים והאינפלציה בתו"ל יש כאן, כנראה, תיקון הפגיעה ברמת מחירי הייצוא יחסית לרמת ההוצאות והמחירים הפנימיים, אך לא המשך תהליך העלאת הרווחיות בייצוא בקצב מהיר שאפיין את המשק עד 1970.

ג. חשבון ההון

בחשבון ההון ההתפתחות העיקרית היא המשך העלייה בהעברות החד-צדדיות. שיעור ה"גידול היה מתון יותר בהשוואה לעליות החדות ב-1971, אולם הקו הבולט הוא עצם המשך זרימת הכספים למשק באותו היקף גדול שהושג ברביע האחרון של 1971. עלייה חדה חלה בהשקעות מחו"ל שרמתן הוכפלה. בשני סעיפים אלה היתה הרמה במשך השנה יציבה פחות או יותר.

בחלקה משקפת העלייה כאן השפעה של גורמי הטווח הארוך בתחום הכלכלי ובתחומים אחרים: הגאות הכלכלית ורמת רווחיות גבוהה שהגדילו את כוח המשיכה של המשק לגבי הון השקעות; הרגיעה במצב הבטחוני; והיקף גבוה של עלייה מארצות הרווחה. אולם נראה, שהשפעתה של מערכת גורמים זו אין בה הסבר מלא לעליית התלולה בחלק מהסעיפים (בהעברות עולים והשקעות חלה עלייה מ-77 מיליון דולר ב-1970 ל-308 מיליון ב-1972). אמנם סביר להניח שהשפעת גורמי הטווח הארוך באה לידי מלוא ביטוייה בפיגור מסוים, אולם העובדה הבולטת היא שהעלייה התלולה חלה במקביל לשינוי חד בהשפעתם של גורמי הטווח הקצר: היעלמות הציפיות לפיתוח קרוב יחד עם עלייה בהפרשי הריבית והפרשי התשואה הפיננסית לעומת תו"ל. תנאי הכרחי להשפעה אפקטיבית של גורמים אלה היה הליברליזציה בפקיח על מטבע חוץ, שהבטיחה המרה חוזרת לכמה סוגים של מעבירי מטבע.

תקבולי ההעברות וההשקעות היה בהם יותר מאשר כדי צורכי מימון הגירעון השוטף. אולם אף על פי כן נמשכה קבלת הלוואות מחו"ל בהיקף קטן רק במעט מאשר בשנתיים הקודמות. קבלת הלוואות מחו"ל נתונה לפיקוח מלא מצד הממשלה, והמשך הרמה הגבוהה בתנאים אלה

של הקלת הלחץ מצד מאזן התשלומים ושל השפעה מונטרית שלילית, מלמדת שמדיניות ריסון האשראי מחו"ל היתה רחוקה מלהיות אפקטיבית. במלואה, אם כי במשך 1972 ניכרת מגמת ירידה בהיקף מתן האישורים ללוות בחו"ל. נראה, שנוכח הפרשי הריבית לעומת חו"ל גבר הלחץ מצד גורמים שונים לקבלת הלוואות מחו"ל.

העלייה הרבה ביבוא ההון יחסית לגירעון באה לידי ביטוי בעלייה חדה בהיקף יתרות מטבע החוץ. היתרות ברוטו גדלו ב-850 מיליון דולר, והיתרות נטו — בניכוי התחייבויות נזילות לחו"ל — ב-690 מיליון. אולם תשוב לציין, שהגדרה זו של יתרות נטו איבדה הרבה ממשמעותה עם השינויים בפיקוח על המטבע. מושג זה בא לשקף את הנכסים הנזילים של המשק בחו"ל שאין כנגדם התחייבויות נזילות. אולם עם הבטחת זכות המרה חוזרת קיימות תביעות נזילות פוטנציאליות נוספות. בהיקף ניכר שאינן באות לידי ביטוי במושג היתרות הנטו.

קו בולט נוסף הוא הגידול הרב במצבת החובות של המשק. זו הסתכמה ב-4.1 מיליארד דולר. לאחר גידול של 650 מיליון דולר. בתחום זה בולט השינוי החד שחל בשנים האחרונות. בסוף 1972 היתה מצבת החובות גדולה פי 3.4 באשר בסוף 1966. מלוא הנטל של גידול זה לא בא לידי ביטוי בשנים אלה, שכן חלק ניכר מהגידול היה בחובות לזמן ארוך יותר בממוצע מאשר הרכב המצבה בסוף 1966, וגידול תשלומי הפירעון בשנים הללו היה בקצב איטי יותר מאשר הגידול במצבת.

אשר לבעיית מאזן התשלומים היסודית של המשק, ניתן אולי לציין שיפור מסוים בשנים שמאז ערב המיתון — אם אנו מתעלמים מהנטל הנוסף שנבע מהעלייה הפתאומית ביבוא הבטחוני. במונחים כמותיים היה הגירעון ב-1972 גבוה ב-35 אחוזים מאשר ב-1965 בעוד ש- בתוצר חל בתקופה זו גידול כמותי של 70 אחוזים. אך יש לזכור, כאמור, ששנת 1972 משקפת סטיות מרמת הטווח הארוך בשל גורמי הטוות הקצר וגורמים מיוחדים. אם נצרף לחשבון את הגירעון הנובע מעליית היבוא הבטחוני, יש כמובן, החמרה ברורה בבעיית מאזן התשלומים לעומת התקופה שלפני 1967.

שאלה אחרת בהקשר זה נוגעת למקורות המימון של הגירעון. אין ספק שבהרכב מקורות המימון חל שיפור רב עם העלייה התלולה בהעברות החד-צדדיות וההשקעות, ושיפור זה מהווה משקל שכנגד לגידול הגירעון. אולם קשה לקבוע באיזו מידה אלה הם מקורות מימון יציבים ומה משקל גורמי הטוות הקצר בתנועות הון אלה.

2. יבוא מוצרים

ב-1972 חלה האטה רבה בגידול של יבוא המוצרים. סך כל היבוא גדל בשיעור של 9 אחוזים במונחים שוטפים, לאחר עלייה של 25 אחוזים ב-1971. במונחים ריאליים גדל היבוא ב-3 אחוזים לעומת 23 אחוזים בשנה הקודמת.

אחד הגורמים להאטה הרבה בשיעור הגידול הינו הירידה הגדולה ברכישת אניות ומטוסים מיבוא, שהסתכמה ב-1972 ב-64 מיליון דולרים, לעומת יבוא בסך 187 מיליון דולרים ב-1971 — ירידה של 67 אחוזים במונחי ערך. סעיף זה נתון לתנודות חריפות וקשור בצורה רופפת להתפתחות יות במשק. גורם נוסף, שאינו קשור באופן ישיר למגמות הכלליות במשק, הינו יבוא תלומי גלם — זה שעלה בשיעור 27 אחוזים במונחי כמות לאחר עלייה של 48 אחוזים ב-1971. (41 אחוזים לעומת 54 אחוזים במונחי ערך).

בניכוי שני סעיפים אלו, עלה יבוא המוצרים במחירים שוטפים בשיעור של 14 אחוזים לאחר עלייה של 13 אחוזים ב-1971, וגידולו הריאלי היה של 9 אחוזים לעומת 11 אחוזים בשנה הקודמת.

בקבוצות היבוא העיקריות המגמה איננה אחידה — האטה בשיעור הגידול הריאלי בקבו-

יבוא מוצרים * לפי יעורים, 1968 עד 1972

בכמות						
1970	1969	1972	1971	1970	1969	
(מיליוני דולרים)						
מוצרים לצריכה						
11	13	80.7	62.5	50.6	43.6	מזון
15	—	62.0	56.7	42.0	36.2	צריכה שוטפת אחרת
—21	55	82.0	58.7	50.0	61.6	מוצרים בני קיימא
—2	23	224.7	177.9	142.6	141.4	סך הכול
תשומות שוטפות ליצור						
25	1	72.0	78.7	66.9	50.5	לחקלאות
13	11	612.0	595.0	547.8	476.1	לתעשייה (פרט ליהלומים)
12	16	47.1	33.9	21.5	18.9	לבנייה
חלקי חילוף, כלים ומכשירים						
17	31	107.2	89.2	91.7	77.0	לשימוש שוטף
2	9	97.3	89.4	70.0	69.9	דלק
13	13	935.6	886.2	797.9	692.4	סך הכול
—12	10	316.1	224.1	154.4	192.8	יהלומים גולמים נטו
8	11	1,251.7	1,110.3	952.3	885.2	סך כל התשומות השוטפות
נכסי השקעה						
—18	22	11.1	9.2	6.9	8.2	לחקלאות
10	40	251.3	201.2	181.9	160.7	לתעשייה ובנייה
19	42	111.0	76.7	57.9	47.1	לתחבורה יבשתית
1	44	47.9	43.0	41.9	40.1	אחרים
סך כל נכסי השקעה פרט						
10	40	421.3	330.1	288.6	256.1	לאניות ומטוסים
77	—53	63.6	186.6	58.4	32.0	אניות ומטוסים
9	14	1,961.3	1,804.9	1,441.9	1,314.7	סך כל היבוא
סך כל היבוא פרט						
		1,581.6	1,382.1	1,222.7	1,089.9	לאניות מטוסים ויהלומים
		5.2	5.5	8.1	10.5	יבוא מחזור פרט ליהלומים
		1,956.1	1,799.4	1,433.8	1,304.2	סך כל היבוא נטו
		61.1	40.8	60.3	45.5	בניכוי התאמות מאזן התשלומים
סך הכול יבוא נטו, פרט לשטחים						
		1,895.0	1,758.6	1,373.5	1,258.7	לפי מאזן התשלומים
		36.6	28.3	18.5	13.3	יבוא מוצרים מהשטחים
סך כל היבוא לפי מאזן						
		1,931.6	1,786.9	1,392.0	1,272.0	התשלומים

* על בסיס רישום היבוא סי"ף.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' 4 (המשך)

תעלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת									
במחיר				בערך					
1972	1971	1970	1969	1972	1971	1970	1969	1972	1971
(אחוזים)									
18	4	3	5	5	24	16	17	24	29
26	2	3	1	7	7	3	16	35	9
15	31	3	3	2	7	60	-19	17	40
20	12	3	3	4	13	27	1	25	26
10	-9	-2	6	7	—	-1	32	18	-9
8	-1	5	2	1	4	17	15	9	5
56	34	5	2	1	4	22	14	58	39
-4	15	5	2	1	4	38	19	-3	20
5	-2	2	-2	22	11	11	—	28	9
8	3	4	2	3	4	17	15	11	7
48	27	8	-9	-2	11	19	-20	45	41
15	7	5	—	2	6	17	8	17	13
27	16	5	3	5	4	28	-16	33	21
6	20	5	3	5	4	47	13	11	25
26	39	5	3	5	4	49	23	32	45
-2	7	5	3	5	4	51	8	3	11
9	23	5	3	5	4	47	13	14	28
205	-67	5	3	5	4	-44	83	220	-66
23	3	5	1	2	6	20	10	25	9

צת יבוא מוצרים לצריכה — 12 אחוזים לאחר גידול ריאלי של 20 אחוזים ב-1971, ובקבוצת יבוא תשומות שוטפות פרט ליהלומים — גידול של שלושה אחוזים במונחים כמותיים לעומת 8 אחוזים בשנה הקודמת, ואילו ביבוא נכסי השקעה להוציא אניות ומטוסים חל גידול ריאלי של 23 אחוזים לאחר עלייה של 9 אחוזים ב-1971 (במונחי ערך — עלייה בשיעור 28 אחוזים לאחר 14 אחוזים ב-1971).

ההאטה בשיעור הגידול ביבוא מוצרים לצריכה איננה משקפת את המגמות בכל קבוצות המשנה בקטגוריה זו. לעומת ירידה בשיעור הגידול של צריכה שוטפת מיבוא, חלה עלייה גדולה בקצב הגידול של מוצרים בני קיימא — 31 אחוזים לעומת 15 אחוזים ב-1971 וירידה של 21 אחוזים ב-1970 במונחים כמותיים. ביבוא לצריכה השוטפת חלה הירידה על רקע עלייה תלולה במחירי היבוא סי"ף — עלייה של 16 אחוזים, שהושפעה בעיקר מעליית מחירי מוצרי המזון שהגיעה ל-24 אחוזים. יבוא המוצרים בני הקיימא מושפע במדה ניכרת ממדיניות המסים העקיפים המוטלים עליו. העלייה הגדולה ב-1972 משקפת את הגידול הרב ביבוא מכוניות נוסעים, שהתגבר ברביע האחרון של השנה, בעיקר עקב הציפיות להעלאת המסים על מוצר זה ולעליית מחירי המכוניות בחו"ל. ציפיות אלו גרמו לגל של הקדמת רכישות שהתבטא בגידול של 70 אחוזים במונחי ערך ביבוא מכוניות נוסעים. יש לציין כי חלה ירידה בחלקן של מספר המכוניות החדשות מייצור מקומי שנרכשו ב-1972 בתוך סך כל מספר המכוניות החדשות שנרכשו. בין הגורמים לתופעה זו ניתן למנות את עליית המחירים הגדולה יחסית במכוניות מייצור מקומי לעומת מכוניות מיבוא, זאת המשבר במפעל אוטוקרס. גורמים אלו תרמו אף הם לגידול הרב ביבוא מכוניות נוסעים.

בעלייה הגדולה ביבוא נכסי השקעה, פרט לאניות ולמטוסים, יש חלק לכמה גורמים עיקריים. האחד — יבוא מכוניות וציוד להתקמת תחנת הכוח אשכול ג' באשדוד. משקל מכוניות וציוד לחשמל ומים בסך יבוא נכסי ההשקעה לתעשייה ולבנייה הוכפל ב-1972 — 13 אחוזים לעומת 6 ב-1971, והם היוו כ-30 אחוזים בתוספת היבוא של סעיף זה. שיעור הגידול ביבוא בנכסי השקעה בתעשייה ובנייה להוציא חשמל ומים הינו 16 אחוזים במונחי ערך (זהו אומדן גם המטה, כנראה, כלפי מטה).

הגורם השני לגידול הרב ביבוא נכסי השקעה הינו עלייה של 50 אחוזים במונחי ערך ביבוא כלי רכב עסקיים. גם כאן הסיבה היא הציפיות לעליית המסים על כלי רכב ולעליית מחירי המכוניות בחו"ל שהביאו לגל מוקדם של רכישות.

גורם נוסף המסביר חלק מההאצה ביבוא נכסי השקעה הוא יבוא ציוד כתחליף לציוד שנגרט. יבוא התשומות לייצור שוטף פרט ליהלומים עלה ב-1972 בשיעור נמוך ביותר — שלושה אחוזים במונחים כמותיים לאחר עלייה של 8 אחוזים ב-1971. ביבוא תשומות לחקלאות חלה ירידה ריאלית של 9 אחוזים. ירידה זו משקפת את הירידה ביבוא מספוא, עקב התייקרותו של מוצר זה בחו"ל, והמעבר ל"סל מזונות" שונה לבעלי החיים השונים. התייקרותם של מצרכים בסיסיים שונים, כגון חיטה ופולי סויה, יכולה להסביר גם חלק מירידת יבוא התשומות לתעשיית המזון. יבוא תשומות אחרות לתעשייה, פרט ליהלומים, עלה בשיעור של 5 אחוזים במחירים שוטפים, ואף זו עלייה בשיעור נמוך ביותר.

מתוך אומדנים המבוססים על מקדמי תשומה קבועים, נראה, שב-1972 היה היבוא בפועל נמוך מהיבוא הצפוי (לוח ג'-6). נראה, שהגורם העיקרי המסביר הבדלים אלו הן התנודות במלאי הנגרמות ע"י צירוף של שינויי ציפיות לגבי מחירי היבוא והשל שינויים בהוצאות החזקת מלאי. אם נבחן את התפתחות יבוא התשומות לייצור במשך השנה נראה, שלאחר עלייה רצופה בחודשים הראשונים של 1971, שהגיעה לשיאה בחודש אוגוסט, ושניתן לראותה על רקע אי הבהירות בשוקי אירופה והציפיות לשינויי שערים ולפיתות הל"י, חלה בסוף 1971 ירידה ביבוא התשומות עם חיסול המלאי הספקולטיבי לאחר הפיתות של אוגוסט 1971. במשך 1972 עלה יבוא התשומות בשיעור נמוך מאוד. אחד המאפיינים של שנה זו היא העובדה שלא היו בה ציפיות

השימושים בתפוקה מקומית ויבוא תשומות המוצרים הנובע מהם,
1972 עד 1968

סך כל השימושים פרט ליהלומים	סך כל השימושים	השקעות	צריכה ציבורית	צריכה פרטית	סך הכול השימושים המקומיים	יצוא פרט ליהלומים	יצוא	
שימושים מתפוקה מקומית (מחירי יצרן, מיליוני ל"י) (מחירי 1965)								
12,141	12,664	2,090	1,450	5,837	9,377	2,764	3,287	1968
13,680	14,225	2,702	1,694	6,276	10,672	3,008	3,553	1969
15,060	15,574	3,053	1,964	6,635	11,652	3,408	3,922	1970
17,039	17,669	3,555	2,320	6,992	12,867	5,173	4,803	1971
18,646	19,459	4,223	2,170	7,634	14,027	4,619	5,423	1972
יבוא נובע של תשומות שוטפות — מוצרים (מיליוני דולרים) (מחירי 1971)								
656	800	96	93	301	490	166	310	1968
737	887	127	106	325	558	179	329	1969
805	947	144	115	345	604	201	343	1970
915	1,089	166	151	365	682	233	407	1971
992	1,216	198	142	401	741	251	475	1972
אחוז הגידול בשימושים מתפוקה מקומית במחירים קבועים								
12.7	12.3	29.3	16.8	7.5	13.8	8.8	8.1	1969
10.1	9.5	13.0	15.9	5.7	9.2	13.3	10.4	1970
13.1	13.5	16.4	18.1	5.4	10.4	22.4	22.5	1971
9.4	10.1	18.8	-6.5	9.2	9.0	10.7	13.1	1972
אחוז הגידול ביבוא הנובע של תשומות שוטפות במחירים קבועים								
12.3	10.9	32.3	14.0	8.0	13.9	7.8	6.1	1969
9.2	6.8	13.4	8.5	6.2	8.2	12.3	4.3	1970
13.7	15.0	15.3	31.3	5.8	12.9	15.9	18.7	1971
8.4	11.7	19.3	-6.0	9.9	8.7	7.7	16.7	1972

לוח ג' - 6

יבוא נובע ויבוא בפועל של תשומות מוצרים, 1968 עד 1972
(מיליוני \$)

ההפרש (יבוא בפועל פחות יבוא צפוי)	סך הכל יבוא בפועל בלי יהלומים	סך הכל יבוא צפוי, בלי יהלומים	היבוא הנובע של תשומות שוטפות						ליצוא פרט ליהלומים	ליצוא	
			סך הכל	צריכה ציבורית	צריכה פרטית	לשמושים מקומיים	מזה : השקעה	ליצוא פרט			
א. מחירים שוטפים											
8	593	585	739	82	269	85	436	149	303	1968	
4	692	688	861	99	301	121	521	167	340	1969	
24	798	774	919	110	328	143	581	193	338	1970	
-29	886	915	1089	151	365	166	682	233	407	1971	
-104	936	1040	1288	149	423	205	777	263	511	1972	
ב. מחירי 1971											
-5	651	656	800	93	301	96	490	166	310	1968	
-10	727	737	887	106	325	127	558	179	329	1969	
17	822	805	947	115	345	144	604	201	343	1970	
-29	886	915	1089	151	365	166	682	233	704	1971	
-92	900	992	1216	142	401	198	741	251	475	1972	
ג. הגידול הכמותי											
	12.3	10.9	14.0	8.0	32.3	13.9	7.8	6.1	1969		
	9.2	6.8	8.5	6.2	13.4	8.2	12.3	4.3	1970		
	13.7	15.0	31.3	5.8	15.3	12.9	15.9	18.7	1971		
	8.4	11.7	-6.0	9.9	19.3	8.7	7.7	16.7	1972		
ד. מדד כמות (1968 = 100)											
	112.3	110.9	114.0	108.0	132.3	113.9	107.8	106.1	1969		
	122.7	118.4	123.7	114.6	150.0	123.3	121.1	110.6	1970		
	139.5	136.1	162.4	121.3	172.9	139.2	140.4	131.3	1971		
	151.2	152.0	152.7	133.2	206.3	151.2	151.2	153.2	1972		
ה. המשקל ביבוא תשומות פרט ליהלומים (מחירי 1971)											
	100	14.2	45.9	14.6	74.7	25.3	1968				
	100	14.4	44.1	17.2	75.7	24.3	1969				
	100	14.3	42.9	17.9	75.0	25.0	1970				
	100	16.5	39.9	18.1	74.5	25.5	1971				
	100	14.3	40.4	20.0	74.7	25.3	1972				
ו. המשקל בחוספת היבוא											
	100	16.0	29.6	38.3	84.0	16.0	1969				
	100	13.2	29.4	25.0	67.6	32.4	1970				
	100	32.7	18.2	20.0	70.9	29.1	1971				
	100	-11.7	46.8	41.6	76.6	23.4	1972				

יבוא המוצרים לפי ייעודים*, 1968 עד 1972

הגידול הכמותי				המשקל בתוספת היבוא פרט ליהלומים				המשקל בתוך סך כל היבוא פרט ליהלומים					1972	1971	1970	1969	1968		
1972	1971	1970	1969	1972	1971	1970	1969	1972	1971	1970	1969	1968							
(מיליוני \$, מחירי 1971)																			
10.7	10.1	3.6	12.5	116.0	17.0	14.4	34.0	36.2	33.7	37.5	39.7	40.6	601	543	493	476	423	צריכה פרטית	
																		השקעה, פרט	
22.0	11.2	10.7	38.0	218.0	17.0	36.4	71.2	36.4	30.8	33.9	33.6	28.0	605	496	446	403	292	לאניות ומטוסים	
-67.4	206.6	79.4	-50.0	-252.0	42.9	22.9	-21.8	3.7	11.6	4.6	2.8	6.6	61	187	61	34	68	אניות ומטוסים	
																		סך הכל ליעודים	
3.3	22.6	9.5	16.6	82.0	76.9	73.7	83.4	76.3	76.1	76.0	76.2	75.2	1,267	1,226	1,000	913	783	מקומיים פרטיים	
-6.0	31.3	8.5	14.0	-18.0	12.2	7.6	8.3	8.6	9.4	8.7	8.9	8.9	142	151	115	106	93	צריכה ציבורית	
																		סך הכל יעודים	
2.3	23.5	9.4	16.3	64.0	89.1	81.4	91.7	84.9	85.5	84.7	85.1	84.1	1,409	1,377	1,115	1,019	876	מקומיים	
																		יצוא	
7.7	15.9	12.3	7.8	36.0	10.9	18.6	8.3	15.1	14.5	15.3	14.9	15.9	251	233	201	179	166	פרט ליהלומים	
																		סך הכל יבוא	
3.1	22.3	9.8	15.0	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1,660	1,610	1,316	1,198	1,042	פרט ליהלומים	
28.7	22.5	-5.3	4.2										224	174	142	150	144	הלומים	
																		סך הכל יבוא כולל	
5.6	22.4	8.2	13.7										1,884	1,784	1,458	1,348	1,186	יהלומים	

* יבוא המוצרים כאן לכל אחד מהיעודים מבוסס על נתוני היבוא הישיר ליעודים הסופיים ועל חלוקת יבוא התשומות בין הייעודים הסופיים בעזרת מקדמי התשומה מיבוא בענפי המשק השונים. במסגרת ניתוח כזה, המבוסס על מקדמים קבועים, יבוא התשומות לכל ייעוד הוא היבוא הנגזר משימוש במקדמים קבועים. יש הפרש בין היבוא הנובע משיטת חישוב זו ליבוא התשומות בפועל (ראה לוח ג'6). הפרש זה מייצג תנודות מלאי של מוצרי יבוא או שינוי במקדמי התשומה.

לוח ג' 8

יבוא * לפי יעודים ולפי רביעיים, 1969 עד 1972

(מיליוני דולר)

יבוא נכסי השקעה פרט לאניות ומטוסים		יבוא תשומות, פרט ליהלומים, דלק וחלקי חילוף		יבוא מוצרי צריכה בני קיימא		יבוא נטו בלי אניות ומטוסים			
מנוכי עונתיות	נתונים מקורים	מנוכי עונתיות	נתונים מקורים	מנוכי עונתיות	נתונים מקורים	מנוכי עונתיות	נתונים מקורים		
53.1	49.9	114.5	115.6	14.0	13.9	279.6	275.1	I—III	1969
64.0	68.9	134.3	131.9	15.5	15.8	335.4	330.2	IV—VI	
60.9	57.4	138.6	128.4	14.5	12.6	308.8	296.2	VII—IX	
71.2	74.4	150.4	163.2	17.2	18.9	345.7	368.9	X—XII	
249.2	250.6	537.8	539.1	61.2	61.2	1,269.5	1,270.4	סך הכול	
77.2	73.1	154.8	155.4	13.7	13.9	347.8	343.3	I—III	1970
75.5	81.8	166.6	164.1	11.4	11.7	351.7	360.5	IV—VI	
70.7	66.4	150.3	142.5	13.5	11.8	331.8	313.4	VII—IX	
67.9	69.7	149.8	159.6	11.4	12.4	335.0	350.7	X—XII	
291.3	291.0	621.5	621.6	50.0	49.8	1,366.3	1,367.9	סך הכול	
81.5	77.9	173.6	175.8	12.9	14.2	376.3	373.2	I—III	1971
81.8	90.3	168.1	171.2	14.3	14.0	388.0	406.0	IV—VI	
73.4	67.7	182.1	166.9	14.7	12.1	420.9	381.6	VII—IX	
91.3	94.5	169.8	180.0	16.3	18.4	415.1	438.5	X—XII	
328.0	330.4	693.6	693.9	58.2	58.7	1,600.3	1,599.3	סך הכול	
110.1	102.7	183.3	183.6	17.1	17.7	461.6	452.4	I—III	1972
99.5	109.2	171.2	172.2	19.5	19.4	459.3	476.4	IV—VI	
101.8	91.8	179.7	163.8	20.8	17.4	458.6	411.5	VII—IX	
112.4	117.4	187.1	202.6	24.0	27.2	502.9	543.5	X—XII	
423.8	421.1	721.3	722.2	81.4	81.7	1,882.4	1,883.8	סך הכול	

* נתונים בלוח זה אינם זהים לנתוני לוח ג'—5, בגלל תיקונים, שהוכנסו לסכומים השנתיים, ואין לגביהם פרוט רבעוני.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לשינוי שער החליפין. מחד גיסא, הצטיינה שנת 1972 בגידול מהיר של יתרות מטבע חוץ שהקטינה את חריפות בעיית מאזן התשלומים של המשק, ואילו מאידך גיסא, הביא פיתוח הדולר ב-1971 לרגיעה בשוקי אירופה וסילק ציפיות לשינוי שער נוספים בחו"ל במשך שנת 1972. על גורמים אלו ניתן להוסיף את המחיר הגבוה של אחזקת מלאי כתוצאה מעליית הריבית הריאלית נוכח ציפיות להאטה בעליית המחירים לאחר מיצוי השפעת הפיחות ושיעורי התשואה הגבוהים שניתן היה לקבל בשווקים שונים, כגון בשוק נכסי דלא נידי ובשוק ניירות הערך, עקב הגיאות הגדולה שאפיינה אותם במשך שנת 1972, דבר שתרם גם הוא לעליית המחיר האלטרנטיבי של אחזקת מלאי.

בחודשים הראשונים של 1973 מסתמנת האצה ביבוא התשומות ונראה שהדבר מלמד בעיקר על סיום תהליך ההתאמה ברמת המלאי ובמידה מסויימת אולי על צבירת מלאי מחודשת נוכח התחדשות הציפיות להתייקרות היבוא.

מתוך כל האמור לעיל נראה, שניתן היה לצפות ב-1972 להאטה בשיעור הגידול של יבוא תשומות לייצור. בניגוד להתנהגות יבוא נכסי השקעה, יבוא התשומות הינו יבוא שוטף, ושינויים בו יכולים להתבצע תוך פרק זמן קצר. לעומת זאת, שונה יבוא נכסי השקעה בכך שהוא קשור בדרך כלל, בתכנון לזמן ארוך יותר, נעשה באופן חד פעמי ובסכומים גדולים. לביצוע יבוא קודמת לעיתים שנים של הכנה, ולכן הוא רגיש פחות לציפיות ספקולטיביות מאשר יבוא תשומות שוטפות לייצור, ודורש תקופה ארוכה יותר לתגובה על ציפיות אלו.

את ביקוש ענפי המשק לתשומות יבוא מאפיין מעבר ל"סל", שבו רכיב תשומות היבוא גבוה יותר. התופעה בולטת ביצוא — זה גדל ב-13 אחוזים כאשר עליית תשומות היבוא הדרושות ליצוא היתה בשיעור של 17 אחוזים. על שינוי זה השפיע הגידול הרב בייצוא היהלומים, שבו גבוה רכיב היבוא. ללא היהלומים חל ביצוא מעבר להרכב ענפי בעל רכיב יבוא נמוך יותר. בצריכה הציבורית מתפוקה מקומית חלה עלייה במרכיב היבוא הממוצע בשל ירידת חלקו של ענף הבניה שבו מרכיב היבוא נמוך מהממוצע.

שינויים ניכרים חלו במקורות תוספת יבוא התשומות. עליית משקל ההשקעה, פרט לאניות ולמטוסים, והצריכה הפרטית, בתוספת היבוא, פרט ליהלומים, מ-20 אחוזים ו-18 אחוזים ב-1971 ל-42 אחוזים ו-47 אחוזים ב-1972 בהתאמה, וירידת משקל הצריכה הציבורית מ-33 אחוזים ב-1971 למינוס 12 אחוזים ב-1972 הביאו לעליית משקל השימושים המקומיים ל-77 אחוזים לאחר 71 אחוזים ב-1971. לעומת זאת, ירד משקל הייצוא פרט ליהלומים בתוספת היבוא. מ-29 אחוזים ב-1971 ל-23 אחוזים ב-1972 (לוח ג'-6).

ירידת משקל הצריכה הציבורית בתוספת היבוא, פרט ליהלומים, ועליית משקל הצריכה הפרטית וההשקעה, פרט לאניות ולמטוסים, בולטת יותר כאשר מצרפים את היבוא הישיר לייצוא דים הסופיים השונים. משקל הצריכה הפרטית בתוספת היבוא פרט ליהלומים היה 116 אחוזים ב-1972 לעומת 17 אחוזים ב-1971. ומשקל ההשקעה פרט לאניות ולמטוסים עלה מ-17 אחוזים ב-1971 ל-218 אחוזים ב-1972. אולם בחישוב הכולל אניות ומטוסים ירד משקל ההשקעה בתוספת היבוא. הצריכה הציבורית — שתרמה 12 אחוזים לתוספת היבוא ב-1971 — גרמה לתרומה שלילית של 18 אחוזים ב-1972. משקל הייצוא בתוספת התפוקה עלה מ-11 אחוזים ב-1971 ל-36 אחוזים ב-1972.

3. יצוא המוצרים

ביצוא המוצרים מתפוקה מקומית חלה ב-1972 האטה: הגידול היה בשיעור 20 אחוזים לעומת 25 אחוזים ב-1971. במונחים כמותיים ההאטה בולטת יותר: 10 ו-21 אחוזים בהתאמה. השנה הושפעה הגידול באופן מכריע מיצוא היהלומים. שעלה בשיעור 47 אחוזים לעומת 32 אחוזים בשנה הקודמת. משקלו של זה בכלל התוספת לייצוא המוצרים מתפוקה מקומית הגיע

יצוא מוצרים נטו לפי

1971	1970	1969	1968	1967	1966	
(מיליוני דולרים)						
						יצוא חקלאי
113.9	86.1	91.3	88.4	85.3	74.7	הדרים
41.0	43.5	27.6	24.5	22.2	19.7	שאר מוצרי חקלאות
154.9	129.6	118.9	112.9	107.5	94.4	סך הכול
						יצוא תעשייתי
265.3	201.0	215.9	194.8	157.9	164.7	יהלומים נטו
42.9	41.8	38.5	33.7	30.8	36.4	מחצבים וגרוטאות
(11.3)	(14.6)	(15.0)	(11.6)	(10.4)	(12.2)	מזה : צמנט נחושת
(3.4)	(4.9)	(7.5)	(6.0)	(4.6)	(4.4)	פוספטים
(26.7)	(21.1)	(13.2)	(13.9)	(13.6)	(12.9)	אשלג
(1.0)	(2.5)	(2.5)	(1.3)	(2.0)	(4.5)	גרוטאות
119.7	96.4	80.6	63.7	51.9	45.5	טקסטיל והלבשה
43.6	35.0	32.6	26.4	25.1	19.0	מוצרי פרי הדר
7.7	14.0	15.6	18.0	16.3	15.8	כימיקלים אחרים
31.1	18.2	24.1	26.4	8.0	10.8	מוצרי מתכת אחרים
6.8	5.9	7.0	8.6	5.8	1.8	תעשייה אווירית
13.4	9.3	7.5	5.5	2.3	7.1	תעשיית שמנים
205.9	161.4	130.1	103.5	86.6	71.5	שאר מוצרי תעשייה
736.4	583.0	551.9	440.6	384.7	372.6	סך כל היצוא התעשייתי
						סך כל ההיינטייה, פרט
428.2	340.2	297.5	252.1	196.0	171.5	ליהלומים ומחצבים
						סך כל יצוא המוצרים
891.3	712.6	670.8	593.5	492.2	467.0	מתפוקה מקומית
4.5	2.0	5.9	3.4	18.8	5.1	מכירת אניות ומטוסים ישנים
			0.1	1.0	0.3	העברות ציוד חברות ישראליות
						הפועלות בחו"ל
						יצירות אומנות אוספים עתיקות
8.5	7.8	4.9	5.6	5.4	4.6	הפצים אישיים וכו'
						אספקת דלק ומזון
11.2	8.1	7.4				לאניות ומטוסים
						סך כל יצוא המוצרים לפי
915.5	730.5	689.0	602.6	517.4	477.0	הגדרת סחר חוץ
-35.9	-7.1	-10.2	-4.7	-0.7	-2.4	התאמות והחזרות
						סך כל יצוא המוצרים נטו
						לפי מאזן התשלומים
879.6	723.4	678.8	597.9	518.1	474.6	פרט לשטחים
93.8	78.5	67.4	15.1	15.4	—	יצוא לשטחים
						סך כל יצוא המוצרים נטו
973.4	801.9	746.2	649.0	533.1	474.6	לפי מאזן התשלומים

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

קבוצות, 1966 עד 1972

משקל תוספת היצוא			העלייה או הירידה לעומת שנה קודמת				1972
1972	1971	1970	1972	1971	1970	1969	
(אחוזים)			(אחוזים)				
-2.8	15.6	-12.4	-4.4	32.3	-5.7	3.3	108.9
5.8	-1.4	38.0	25.4	-5.7	57.6	12.7	51.4
3.0	14.2	25.6	3.5	19.5	9.0	5.3	160.3
69.0	36.0	-35.6	46.6	32.0	-6.9	10.8	389.0
0.2	0.6	7.9	0.9	2.6	8.6	14.2	43.3
							(11.1)
							(4.3)
							(26.1)
							(1.1)
2.0	13.0	37.8	3.0	24.2	19.6	26.5	123.3
6.6	4.8	5.7	27.1	24.6	7.4	23.5	55.4
-2.9	-3.5	-3.8	-67.5	-45.0	-10.3	-13.3	2.5
0.4	7.2	-14.1	2.3	70.9	-24.5	-8.7	31.8
2.1	0.5	-2.6	23.3	15.3	-15.7	-18.6	10.6
0.6	2.3	4.3	8.2	44.1	24.0	36.4	14.5
19.0	24.9	74.9	16.6	27.6	24.1	25.7	240.0
97.0	85.8	74.4	23.6	26.3	5.6	14.8	910.4
							479.2
100.0	100.0	100.0	20.1	25.1	6.2	13.0	1,070.7
							13.1
							6.2
							11.9
			20.4	25.3	6.0	14.3	1,101.9
							-19.9
							1,082.0
							120.1
							1,202.1

יצוא המוצרים לפי קבוצות — הרכב הגידול, 1967 עד 1972
(מיליוני דולרים)

המשקל ב-1972 המשקל ב-1971 המשקל ב-1967	העליה מ-1971 ל-1972 שיעור הגידול	המשקל ב-1972 המשקל ב-1971 המשקל ב-1967	העליה מ-1971 ל-1972 שיעור הגידול	המשקל ב-1972 המשקל ב-1971 המשקל ב-1967	1972	1971	1967	
הדרים	—2.8	—4.4	7.2	33.5	17.3	108.9	113.9	85.3
יצוא חקלאי אחר	5.8	25.4	4.7	84.7	4.5	51.4	41.0	22.2
מחצבים	0.2	0.9	3.0	39.3	6.3	43.3	42.9	30.8
יהלומים	69.0	46.6	26.9	68.0	32.1	389.0	265.3	157.9
טכסטיל והלבשה	2.0	3.0	17.0	130.6	10.5	123.3	119.7	51.9
מוצרים מיוחדים *	4.7	8.3	11.3	78.4	11.7	111.1	102.6	57.5
שאר מוצרי תעשייה	21.1	18.4	29.9	37.8	17.6	243.7	205.9	88.6
סך הכול	100.0	20.1	100.0	81.1	100.0	1,070.7	891.3	492.2

* ראה לוח ג'—5. המוצרים ה"מיוחדים" הם כל אותם מוצרי תעשייה מהלוח הקודם, שאינם מופיעים כאן במפורט.

ל-70 אחוזים לעומת 36 ב-1971. בכלל ייצוא המוצרים מתפוקה מקומית הגיע משקלו ל-46 אחוזים לאחר מגמת ירידה שנמשכה מספר שנים.

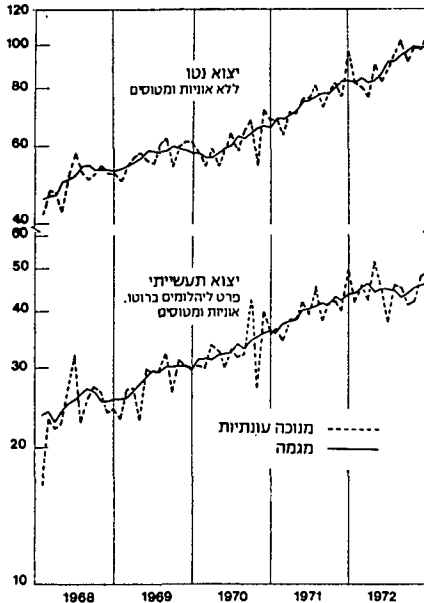
ייצוא ההדרים ירד ב-4 אחוזים. הגורם העיקרי לכך היו תנאי הביקוש בחוץ לארץ ולא ההתפתחות הכלכלית במשק.

בקבוצה הרחבה של מוצרי התעשייה, שאינם מוצרי ייצוא מובהקים, היתה ב-1972 האטה ניכרת. בייצוא התעשייתי פרט ליהלומים ומחצבים, היה הגידול הכמותי ב-1972 הנמוך ביותר שנרשם מזה שנים אחדות: 6 אחוזים לאחר עליות כמותיות בשיעורים 12, 14 ו-21 אחוזים בשנים 1969, 1970 ו-1971 בהתאמה. האטה זו היא תולדה של לחץ הביקוש המקומי, אי העלייה ברווחיות הייצוא, ושל מספר גורמים מיוחדים בכמה ענפים.

א. מוצרי ייצוא מובהקים ומוצרים מיוחדים אחרים

במחצית מייצוא המוצרים של ישראל הינם מוצרי ייצוא מובהקים, דהיינו מוצרים שרוב תפוקתם מיועדת לייצוא, ולכן השפעתו של הביקוש המקומי עליהם קטנה יחסית. המוצרים הם: פרי הדר, יהלומים, מחצבים ומוצרי פרי הדר. למוצרים אלה סימני היכר נוספים, שבהם הם נבד-לים משאר הייצוא. לחלק מהם מגבלות מצד הביקוש שכן גמישות הביקוש העומדת בפניהם נמוכה יחסית, ואילו העובדה שאין שווק מקומי מתבטאת בגמישות הצע נמוכה בטווח הקצר.

דיאגרמה ג' 1
היצוא נטו והיצוא התעשייתי, 1968–1972
(מיליוני דולרים, נתונים חרשיים)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

גדלה, ואילו עודפי הייצוא של הדרים שווקו בעיקר לשוק המקומי של פירות למאכל בשל רמת המחירים הגבוהה שהיתה בו.

בייצוא ההדרים היתה בשנת 1972 ירידה בכמות, שכן פרי, שהיה ראוי לייצוא, הופנה לשוק המקומי. הדבר בא למנוע ירידת מחירים מחו"ל, שהיתה גוררת ירידה בפדיון. בכל זאת, ירדו ההכנסות ב-4 אחוזים, לאחר עלייה בשיעור 32 אחוזים ב-1971. השפעתה של ישראל בשוקי הייצוא של מוצר זה רבה, אם כי אינה בלעדית, ומחיר הייצוא הישראלי תלוי גם בהצע של מדינות אחרות, הנתון לתנודות גדולות. הפיזור על פני העונה גם הוא בעל חשיבות.

בייצוא מוצרי פרי ההדר חלה ב-1972 תה- שה: הוא גדל ב-27 אחוזים לאחר עלייה בשיעור 25 אחוזים ב-1971. ענף זה קולט את עודפי הפרי הטרי שאינם מיוצאים במישורו ומופנים לשוק המקומי. מחיר פרי ההדר לתעשייה נמוך מהמחיר בייצוא ומהמחיר לשוק המקומי. השיווק לתעשייה נעשה כדי למנוע ירידת מחירים בשני השווקים האחרים.

העלייה בשיעור הגידול בייצוא מוצרי פרי הדר מוסברת בייצוא מוצרים ממלאי עונת ה- הדרים הקודמת, שכן תפוקת ענף ההדרים לא גדלה, ואילו עודפי הייצוא של הדרים שווקו בעיקר לשוק המקומי של פירות למאכל בשל רמת המחירים הגבוהה שהיתה בו.

בענף היהלומים היה שיעור הגידול ב-1972 חסר תקדים — 47 אחוזים לאחר עלייה בשיעור 32 אחוזים ב-1971. משקל היהלומים בייצוא המוצרים מתפוקה מקומית עלה ועמד על 36 אחוזים לאחר שנים של מגמת ירידה. תפוקת ענף היהלומים המיועדת כולה, למעשה, לייצוא תלויה ב- עיקרה, בזמן הקצר, בהתפתחות הביקוש בחו"ל, ובעיקר בשוק האמריקאי. הגיאות בענף קשורה בשיפור הניכר במצבן של שכבות ההכנסה הגבוהות בארה"ב, לאחר הרפיון הכלכלי ששרר שם בשנת 1970. יש לציין שתלותה של ישראל בשוק האמריקאי פחתה במידת מה עם עליית משקלו של השוק היפני בייצוא היהלומים הישראלי, וזאת לאור השגשוג הכלכלי במשק היפני. אין בענף היהלומים אפשרות של תחלופה בין שוקי הייצוא לבין השוק המקומי, והקשר היחיד של הענף עם השוק המקומי הוא דרך שוק העבודה. אולם תחיל ומשקל ההשקעה הקבועה בענף זה הינו נמוך, רגיש ייצוא היהלומים לשינויים בשכר גם בטווח הקצר.

תעשיית היהלומים מאופיינת, בין היתר, בהתמחות של המדינות העוסקות בעיבוד היהלומים לפי סוגי היהלומים, כשלכל מדינה יש מעמד כמעט מונופוליסטי בשוקי העולם בסוג וסוגו היא מתמחה. חלק מהעלייה הרבה בייצוא היהלומים הישראלי ב-1972 נובע מחדירה לעיבוד סוגי יהלומים פדשים — גדולים יותר (מעל לחצי קאראט) — שעד כה לא עובדו בארץ. הדבר הגדיל בהרבה את שוקי הייצוא העומדים בפני המשק הישראלי.

בייצוא המחצבים נמשכה ב-1972 מגמת ירידה במחירי הנחושת בעולם והיא גרמה לירידה בערך הייצוא (כאמור, קשיח ההצע בענף זה בטווח הקצר). הירידה שחלה בייצוא האשלג — התוגס למעלה ממחצית ייצוא המחצבים — היא ירידה בכמות, הנובעת בתקלות טכניות שהיו במפעל ומנעו את הרחבת הייצוא.

במוצרי הייצוא החקלאי פרט להדרים, שחלקם הם מוצרי ייצוא מובהקים (ירקות חורפיים,

ייצוא הדרים, 1967 עד 1972

1972	1971	1970	1969	1968	1967	
109.8	113.8	86.1	91.3	88.4	85.3	מיליוני דולר
-4.3	32.2	-5.7	3.3	3.6	14.2	שינוי ערך
—	7	-6	6	-6	-5	שינוי מחיר
-4.3	23.6	0.3	-2.5	10.2	20.2	שינוי כמות

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

פרחים וחלק מהפירות) חל גידול של 25 אחוזים לאחר ירידה של 6 אחוזים ב-1971. תנאי אקלים נוחים הביאו מצד אחד, ליבולי ברכה של פירות (בעיקר אבוקדו), פרחים וכותנה ולהרחבת הייצוא של ענפים אלו, ומצד שני פגעו תנאי האקלים בענף הירקות. בייצוא פרחים, שהוא ענף עתיר עבודה, חלה האטה, בשל מחסור בכוח אדם.

ב. הייצוא התעשייתי האחר

בקבוצה הרחבה של מוצרי התעשייה, שאינם מוצרי ייצוא מובהקים, הכוללת את מרבית ענפי התעשייה הישראלית, חלה ב-1972 האטה. סך הייצוא התעשייתי, פרט ליהלומים ולמחצבים, גדלו במונחים ריאליים ב-6 אחוזים לאחר גידול בשיעור 21 אחוזים ב-1971 ו-14 אחוזים ב-1970. קבוצה זו כוללת גם מוצרים, שהתפתחותם מושפעת במידה רבה מגורמים מיוחדים.

בקבוצה זו נכללים מוצרים המשווקים הן לשוק המקומי והן לייצוא ואפשרית בה תחלופה ישירה בין השווקים. הייצוא בקבוצה זו רגיש יותר לשינויים במחירים היחסיים, ללחץ הביקוש ולשינוי בהוצאות הייצור. עלייה בביקוש המקומי מביאה כאן להגדלת חלקו של השוק המקומי בתפוקה ולהקטנת הייצוא. עדיפותו של השוק המקומי באה לידי ביטוי גם בכך שעלויות ההוצאות המלווה בצמצום התפוקה, פוגעת קודם כל ביצוא.

שתי הקבוצות הגדולות הנכללות בייצוא התעשייתי, פרט ליהלומים ולמחצבים, הן טכסטיל והלבשה שלגביהם מושפע השער האפקטיבי מהסדרים ענפיים מיוחדים. והקבוצה הרחבה הכוללת את כל שאר מוצרי התעשייה.

בייצוא טכסטיל והלבשה חלה ב-1972 האטה: ערך הייצור גדל ב-3 אחוזים בלבד לאחר עלייה של 24 אחוזים ב-1971. בשאר מוצרי התעשייה היה שיעור הגידול ב-1972 17 אחוזים לעומת עלייה בשיעור 28 אחוזים ב-1971 במחירים שוטפים.

התופעה הבולטת ב-1972 היא ירידת משקלם של ייצוא הטכסטיל וההלבשה ושאר מוצרי התעשייה בתוספת הייצוא (שהיא צידה השני של העלייה במשקל ייצוא היהלומים, שעליה עמדנו לעיל); בעוד שתורומתם לתוספת הייצוא בשנים 1967—1971 היתה 47 אחוזים הרי שתוספת הייצוא ב-1972 הם תרמו 23 אחוזים בלבד.

במספר ענפים נבעה ההאטה בקצב הגידול מגורמים מיוחדים: חלק מההאטה בייצוא ה-טכסטיל מקורו בירידה בייצוא בדים סרוגים וגרבוניים בשל תחרות קשה בשוקי חו"ל; תחרות יפנית בשוק העולמי הביאה לירידה בשיעור הגידול בייצוא האלקטרוניקה; השלמת עסקות ייצוא גדולות, גרמה להאטה בייצוא ענף ההדפסה; ניתוק היחסים עם אוגנדה השפיע בכיוון של ירידה

בשיעור הגידול של מוצרי מתכת. עם ההאטה בגידול הייצוא בענפי הטכסטיל וההלבושה, ההדפסה ומוצרי המתכת האחרים באה גם ירידה באחוז הייצוא בתפוקה של הענפים הללו (ראה לוח ג'-12).

להתפתחות הרבה בייצוא עד שנת 1971 תרמו בעיקר שני גורמים: העלייה המצטברת ברווחיות הייצוא התעשייתי, שבאה עקב מדיניות עידוד מכוונת, ושינוי המחירים היחסיים של התפוקה בייצוא בהשוואה לשיווק המקומי; וזאת על רקע של לחץ ביקוש נמוך יחסית בשוק המקומי.

בתפוקה שבין 1966 עד סוף 1971 עלה השער האפקטיבי לייצוא בכ-70 אחוזים. ההעלאה בוצע הן ע"י שינוי שער החליפין הרשמי והן ע"י הגדלת התמריצים הישירים לייצוא. השער האפקטיבי ליבוא הועלה גם הוא בכ-70 אחוזים בתקופה הנידונה, אלא שעד הפיחות של אוגוסט 1971 פיגרה עלייתו אחר עליית השער האפקטיבי בייצוא (לוח ג'-15). מחיר הערך המוסף, הכולל בתוכו גם את שינויי המחירים הבינלאומיים בייצוא התעשייתי ובתשומות היבוא, עלה בתקופה זו בכ-75 אחוזים (לוח ג'-16).

השינויים במחירי התשומות השונות בין 1966 ל-1971 היו נמוכים הרבה יותר. העלייה האיטית בהוצאות מבטאת את קיומם של גורמי ייצור בלתי מגוצלים במשק בעקבות היציאה מהמיתון. התשומות הקנויות בשוק המקומי התיקרו ב-29 אחוזים, השכר ליחידת תפוקה עלה ב-12 אחוזים, ואילו מחיר נכסי ההשקעה ליחידת תפוקה גדל ב-18 אחוזים (לוח ג'-17). ברור, שהרווח ליחידת הון תלוי בהרכב התשומות, אך מתוך חישובים אלטרנטיביים, לגבי הרכבים שונים של תשומות ומוצרים בעלי ערך מוסף שונה, המקבלים תמריצים לפי קבוצת התמריצים העליונה (לוח ג'-1 בנספח). נראה שעד שנת 1970 עלה בצורה מובהקת רכיב הרווח ליחידת הון בתפוקה המיועדת לייצוא.

יש לזכור, שהתקופה הנידונה היתה תקופה של עלייה מהירה ברווחיות כלל התעשייה, ולכן בבחינת גידול הייצוא יש חשיבות לשיעור הגבוה של עליית מחירי הייצוא לעומת מחירי התפוקה המקומית — מחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי עלו ב-29 אחוזים במשך התקופה לעומת עלייה בשיעור 67 אחוזים במחירי הייצוא ליצואן.

על ההאטה בקצב הגידול של הייצוא התעשייתי שהחלה בחלק האחרון של שנת 1971, השפיעו כמה גורמים. לאחר עלייה איטית בביקוש המקומי עד שנת 1970, התפתחו ב-1971 וב-1972 לחצי ביקוש שעה שבמשך שררה תעסוקה מלאה של גורמי הייצור. במספר ענפים גרם הדבר לעליית חלקו של השוק המקומי בתפוקה, ובמיוחד: ביצוא מינרלים, לבידים, כימי-קלים אחרים, מתכות אל ברזליות ובייצוא סריגים. בענפים אלו חלה ירידה באחוז הייצוא בתפוקה (לוח ג'-12).

השינוי במחיר היחסי של הייצוא היה אף הוא גורם להאטת הייצוא ב-1972. עד 1971 עלה מחיר הייצוא ליצואן בקצב מהיר מזה של מחיר התפוקה התעשייתית בשוק המקומי. בתקופה שבין 1966 עד 1971 עלה מחיר הייצוא ליצואן ב-67 אחוזים בעוד שמחירי התפוקה התעשייתית עלו ב-29 אחוזים בלבד. ב-1972 נסגר הפער בקצב הגידול, כאשר גם המחיר ליצואן וגם מחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי עלו בשיעור דומה, כ-12 אחוזים (לוח ג'-17 וג'-18). בכך נבלמה איפוא מגמת העלייה במחיר היחסי של הייצוא. יתר על כן, יש לזכור כאמור, שבשל עדיפות השוק המקומי עלולה עליית הוצאות מהירה לפגוע בייצוא, גם אם המחיר היחסי של הייצוא לעומת התפוקה המקומית מוסיף לעלות.

אספקט אחר של הירידה ברווחיות הייצוא הוא התבדל בין קצב השתנותם של רכיבי ההוצאות השונים לבין קצב השינוי בתמורה מייצוא. עד 1970 עלתה התמורה לייצוא בקצב מהיר יותר מאשר רכיבי התשומות. ב-1971 גברה עליית ההוצאות במידה ניכרת — חלקן עלו אף בקצב מהיר יותר מאשר התמורה לייצוא (לוח ג'-17 וג'-18) — והתופעה נמשכה גם ב-1972.

(מיליוני)

היצוא התעשייתי, שעורי גידול כמותיים ואחוז

היצוא במחירים ליצוא (מיליוני ל"י)						
1969	1972	1971	1970	1969	1968	
30.2	235.8	209.7	176.3	156.8	120.4	מזון
20.9	411.9	418.8	352.2	294.1	243.2	טקסטיל והלבשה
18.3	30.7	27.1	25.2	27.1	22.9	עץ ומוצריו
-86.0	7.9	7.6	9.6	6.6	47.0	נייר, קרטון ומוצריהם
21.9	29.5	30.0	17.9	15.6	12.8	הדפסה והוצאה לאור
70.3	18.1	15.2	11.4	10.9	6.4	עור ומוצריו
26.3	94.1	91.2	77.0	52.8	41.8	מוצרי גומרי ופולסטיק
12.8	173.9	184.6	173.4	159.9	141.7	כימיקלים
-7.4	5.8	10.1	8.3	7.6	9.2	מוצרים מינרליים אל-מתכתיים
6.2	22.3	23.8	22.5	15.1	16.1	תעשייה ביססת של מתכת
-5.5	155.6	147.8	110.2	104.7	110.8	מוצרי מתכת
33.6	20.3	17.2	20.9	19.9	14.9	מכונות
110.6	97.3	76.5	48.2	39.8	18.9	ציוד חשמלי ואלקטרוני
11.0	37.4	30.4	27.8	35.5	39.9	כלי הובלה
16.1	78.7	52.4	33.5	28.8	24.8	שונות
						סה"כ התעשייה פרט
12.0	1,419.3	1,342.4	1,114.4	975.2	870.8	ליהלומים ומחצבים

(לי"י)

היצוא בתפוקה 1968—1972, במחירי 1969

אחוז היצוא בתפוקה					שיעור גידול כמותי		
1972	1971	1970	1969	1968	1972	1971	1970
9.5	9.0	8.3	7.8	6.5	12.4	18.9	12.4
17.7	20.6	20.8	19.5	17.8	-1.6	18.9	19.8
6.2	6.2	6.1	6.9	6.3	13.3	7.5	-7.0
2.8	2.9	4.0	3.0	22.1	3.9	-20.8	45.5
10.4	11.4	5.6	5.7	5.4	-1.7	67.6	14.7
13.2	11.2	8.8	8.8	5.6	-2.3	33.3	4.6
14.7	16.9	16.8	13.2	12.6	3.2	18.4	45.8
14.2	17.2	18.2	19.5	19.2	-5.8	6.5	8.4
1.1	2.2	2.0	2.1	2.8	-42.6	21.7	9.2
6.7	7.7	7.3	4.8	6.3	-6.3	5.8	49.0
12.9	13.1	11.6	11.8	14.9	5.3	34.1	5.3
4.1	3.8	4.8	5.4	5.0	18.0	-7.7	5.0
12.1	10.5	7.3	6.4	4.6	27.2	58.7	21.1
5.4	4.5	4.9	8.0	11.5	23.0	9.4	-21.7
42.5	31.4	26.3	23.9	25.9	50.2	56.4	16.3
11.7	12.2	11.4	11.0	11.3	5.7	20.5	14.3

היצוא והיצוא התעשייתי לפי רביעים, 1969 עד 1972

(מיליוני דולר)

יצוא תעשייתי מנוכה *		יצוא תעשייתי בלי יהלומים		יצוא נטו בלי אגרות ומטוסים		
מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	
1969						
64.5	60.3	77.8	73.4	155.0	197.2	1
67.8	70.1	83.1	89.1	168.0	166.5	2
65.1	64.7	89.3	86.1	177.4	137.7	3
76.5	80.1	92.9	103.2	187.0	175.9	4
273.9	275.2	343.1	351.7	687.4	677.3	סך הכול
1970						
76.1	70.9	95.2	87.7	169.7	204.6	1
79.7	83.0	97.0	100.4	176.7	173.8	2
83.0	81.3	107.3	100.1	191.5	157.7	3
86.5	92.5	103.8	116.3	195.1	196.2	4
325.3	327.7	403.3	404.5	733.0	732.7	סך הכול
1971						
89.7	82.4	110.6	101.4	202.8	243.3	1
98.2	103.4	121.5	126.1	223.2	223.4	2
96.8	94.8	126.8	119.8	231.8	183.8	3
105.0	113.7	129.9	147.3	255.5	259.7	4
389.7	394.3	488.8	494.6	913.3	910.2	סך הכול
1972						
102.4	93.3	130.0	117.2	239.4	287.2	1
113.3	117.8	140.4	143.5	261.7	259.7	2
105.1	102.6	134.2	126.0	290.4	228.8	3
125.6	132.8	139.9	158.8	303.9	313.1	4
446.4	446.5	544.5	545.5	1,095.4	1,088.8	סך הכול

* יצוא תעשייתי בניכוי מחצבים, יהלומים, מוצרי מתכת אחרים, מוצרים אחרים שלא מהחפוקה המקומית אספקת דלק לאניות ומטוסים ואניות ומטוסים.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' - 14
היצוא והערך המוסף ביצוא
(מיליוני \$)

	המשקל ב-1972				ה ע ר כ ה מ ו ס פ					ה י צ ו א					
	המשקל ב-1972 המוסף	המשקל ב-1971 המוסף	המשקל ב-1970 המוסף	המשקל ב-1969 המוסף	המשקל ב-1968 המוסף	הערך ב-1972	הערך ב-1971	הערך ב-1970	הערך ב-1969	הערך ב-1968	הערך ב-1972	הערך ב-1971	הערך ב-1970	הערך ב-1969	הערך ב-1968
הדרים	15.0	10.2	90.4	96.5	73.0	78.7	76.1	108.9	113.9	86.1	91.3	88.4			
חקלאות אחרת	7.4	4.8	44.8	35.6	37.3	23.6	20.8	51.4	41.0	43.5	27.6	24.5			
יהלומים	23.4	36.3	141.1	91.5	56.4	43.3	40.4	389.0	265.3	201.0	215.9	194.8			
טכסטיל והלבשה	12.1	11.5	73.3	72.5	54.0	44.3	34.5	123.3	119.7	96.4	80.6	63.7			
מחצבים	5.9	4.0	35.4	35.3	34.0	31.4	27.5	43.3	42.9	41.8	38.5	33.7			
תעשייה אחרת	36.3	33.1	219.2	184.5	143.8	129.9	111.5	354.8	308.5	243.8	216.9	188.7			
סך כל המוצרים מתפוקה מקומית	100.0	100.0	604.2	516.2	398.5	352.3	310.4	1,070.7	891.3	712.6	670.8	593.5			
סך כל התעשייה פרט ליהלומים	54.3	48.7	327.9	292.4	231.8	205.6	174.4	521.4	471.1	382.0	336.0	286.1			

לוח ג' 15

שינוי השער האפקטיבי ביצוא התעשייתי¹, 1966 עד 1972

קבוצת הערך המוסף	אפריל 1966	נובמבר 1966	מאָרס 1967	נובמבר ² 1967	פברואר 1970	אוגוסט 1970	ינואר 1971	אוגוסט ³ 1971	אוגוסט 1972
א. באגורות לדולר מעל לשער הרשמי של תחילת התקופה⁴									
א. (עד 25%)	1.0	1.8		50	60	120	122	205	215
	(26—35)						(133)	(205)	(215)
ב. (26%—45%)	3.5	10.5		60	70	130		(206)	(216)
	(36—45)						(140)	(207)	(217)
ג. (46%—65%)	7.5	18.0	(⁵ 34.5)	70	85	140		(208)	(218)
	(46—55)						(145)	(208)	
ד. 66% ומעלה	10.5	25.5	(⁶ 45.0)	85	105	155	162	209	219
	(56—65)						(150)		
ב. באחוזים מעל לשער הרשמי של תחילת התקופה									
א.	0.3	0.6		16.7	17.1	40.0	40.7	68.3	71.7
							(44.3)	(68.3)	(71.7)
ב.	1.2	3.5		20.0	23.2	43.3		(68.7)	(72.0)
							(46.7)		
ג.	2.5	6.0	(11.0)	23.3	28.3	46.7		(69.0)	(72.3)
							(50.0)	(69.3)	(72.7)
ד.	3.5	8.5	(15.0)	28.3	35.0	51.7	54.0	69.7	73.0
ג. השער האפקטיבי למרכיב היבוא									
(ב-% מעל לשער הרשמי של תחילת התקופה)									
	—	—	—	16.7	16.7	⁶ 40.0	40.0	68.0	68.0

- (1) החישוב כולל את שינויי השער ואת התמריצים הישירים בלבד. (2) מזה 50 אגורות או 16.7 אחוזים כתוצאה מהפיחות.
 (3) מזה 70 אגורות או 23.3 אחוזים כתוצאה מהפיחות. (4) 3.00 ל"י לדולר.
 (5) החל במאָרס 1967 גוצרות בהדרגה בתוך קבוצות ג' ו'ד' קבוצות מועדפות חלקיות ("ענפי קידום"), שזכו לתמריצים גבוהים יותר משאר המוצרים הכלולים בקבוצה.
 בנובמבר 1967 בוטלו הסדרי העדפה אלו. (6) לגבי הסתייגויות ראה הערה (6) ללוח ג'—12 בדין וחשבון לשנת 1971 של בנק ישראל.

השער האפקטיבי לערך המוסף ביצוא התעשייתי * 1965 עד 1972

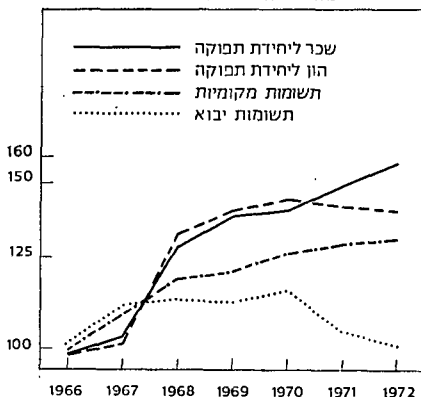
אוגוסט 1972	אוגוסט 1971	ינואר 1971	אוגוסט 1970	פברואר 1970	נובמבר 1967	נובמבר 1966	1965	הקבוצה ואחוז הערך המוסף
א. מדדים								
178.5	169.0	152.3	149.4	135.4	126.0	110.0	100	(1) ב' 35%
175.9	169.8	155.1	152.2	137.8	128.7	110.9	100	(2) ג' 55%
175.1	170.4	160.0	156.7	142.9	133.3	112.1	100	(3) (70%
177.1	171.0	165.5	161.3	150.0	137.8	115.5	100	(4) ד' 55%
182.3	172.8	180.0	173.4	168.9	149.7	124.3	100	(5) (35%
ב. השינוי לעומת התקופה הקודמת								
5.6	11.0	1.9	10.3	7.5	14.5	10.0		(1)
3.6	9.5	1.9	10.4	7.1	16.1	10.9		(2)
2.8	6.5	2.1	9.7	7.2	18.9	12.1		(3)
3.6	3.3	2.6	7.5	8.9	19.3	15.5		(4)
5.5	-4.0	3.8	2.7	12.8	20.1	24.3		(5)

* הלוח מביא חישובים על השער האפקטיבי לערך המוסף הכולל ביצוא התעשייתי כתוצאה משינויים בשער הרשמי ובתמריצי היצוא, וכן מהיטל הבטחון של אוגוסט 1970. היטלים על יבוא עקיף של תשומות ליצוא לא הובאו כאן בחשבון, משקלם הוא קטן ואין בהם כדי לשנות את המגמה על פני תקופה.

השוואה של עליות מחירי התשומות השונות במשך השנים 1971 ו-1972 לאלה שאירעו בשנים 1965-1970 מלמדת, שמחירי תשומות קבוצה עלו בשתי שנים אלו ב-22 אחוזים לעומת עלייה בשיעור 18 אחוזים בחמש השנים הקודמות. מחיר נכסי השקעה ליחידת תפוקה עלה ב-22 אחוזים¹ לאחר עלייה בשיעור 3 אחוזים בהתאמה, ואילו השכר ליחידת תפוקה עלה בשיעור 13 אחוזים לעומת 6 אחוזים בתקופה הקודמת. (נראה, שהגנתו על השכר ליחידת תפוקה בשנת 1972 מוטה כלפי מטה, שכן יש פיגור בחתימת הסכמי שכר לשנת 1972, ואלה יכללו תוספות רטרור-אקטיביות אשר היצור מביא אותן בחשבון כבר עתה). גם במחירי תשומות היבוא ליבואן חלה עלייה ניכרת בשתי השנים האחרונות - 45 אחוזים לעומת עלייה בשיעור 29 אחוזים בחמש השנים הקודמות (לוח ג'-17).

ההשפעה של עליית מחירי התשומות על הרווח ליחידת הון תלויה במשקלן של התשומות השונות, ובגלל השוני בהרכבי התשומות יכר לות להיות מגמות שונות בהתפתחות הרווחיות

דיאגרמה ג' - 2
היחס בין מחירי היצוא ליצואן
ומחירי התשומות השונות 1966 עד 1972
מחירי היצוא ביחס ל

¹ המחיר בהקשר זה משקף את מחיריהם של נכסי השקעה בלבד. אין הוא מביא בחשבון את אלמנט האשראי המסובסד. כמו כן אין חשבון זה כולל את רווחי ההון שנוצרו ע"י הפיחות ועליות המחירים בתנאים שבהם האשראי הוא בלתי צמוד.

אינדקסורים לרווחיות היצוא התעשייתי * 1966 עד 1972

סוף לעומת ממוצע 1972	1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966
מחיר היצוא ליצואן							
6.4	12.8	12.0	11.6	3.7	11.6	11.1	3.8
200.1	188.0	166.7	148.9	133.4	128.7	115.3	103.8
השינוי באחוזים							
מדד (1965 = 100)							
מחירי תשומות							
היבוא ליבואן**							
4.5	16.6	23.7	8.9	4.2	9.9	1.7	2.0
195.0	186.6	160.0	129.4	118.8	114.0	103.7	102.0
השינוי באחוזים							
מדד (1965 = 100)							
מחירי הערך המוסף							
ביצוא***							
(א) ערך מוסף — 70%							
7.3	11.2	7.8	12.6	3.5	12.2	15.0	4.6
202.3	188.6	169.6	157.3	139.7	135.0	120.3	104.6
השינוי באחוזים							
מדד (1965 = 100)							
(ב) ערך מוסף — 50%							
8.4	9.2	3.0	13.8	3.2	13.0	20.2	5.6
205.3	189.4	173.4	168.4	148.0	143.4	126.9	105.6
השינוי באחוזים							
המדד (1965 = 100)							
מחירי שוק בשיווק							
המקומי							
5.0	11.6	9.2	6.8	1.8	2.4	1.2	4.8
151.1	143.9	128.9	118.0	110.5	108.5	106.0	104.8
השינוי באחוזים							
המדד (1965 = 100)							
השכר ליחידת תפוקה							
—1.5	7.2	5.0	9.9	—3.6	—10.4	6.7	5.1
117.9	119.7	111.7	106.4	96.8	100.5	112.1	105.1
השינוי באחוזים							
מדד (1965 = 100)							
מחיר ההון ליחידת							
תפוקה****							
14.1	14.1	8.3	—2.2	—14.0	7.6	5.3	
134.3	117.7	103.2	95.3	97.4	113.3	105.3	
השינוי באחוזים							
מדד (1965 = 100)							

* יצוא תעשייתי פרט ליהלומים טכסטיל ומחצבים.

** ליבוא לשם יצוא.

*** החישוב מבוסס על שיעורי התמריצים לקב' התמריצים העליונה, והוא כולל שתי הנחות אלטרנטיביות לגבי אחוז הערך המוסף.

**** השינוי במחיר נכסי השקעה כפול בשינוי בכמות ההון ליחידת תפוקה במונחים פיזיים קבועים.

בענפים השונים, ומכאן חלק מההסבר להבדלי התגובה של הענפים השונים, המתבטאים בשיעורי גידול שונים בייצוא. מתוך החישובים בלוח ג' 1 (בנספח) נראה, שמאז 1971 מסתמנת התייצבות, ובמספר מקרים אף ירידה, ברווח ליחידת הון. הנתונים לסוף 1972 — החשת עליית מחירי היצוא בדולרים — מלמדים על שינוי מסוים הפוך במגמה.

היחס בין מחירי היצוא ליצואן ומחירי התשומות השונות, 1966 עד 1972

1965 = 100

מחיר היצוא ביחס ל-	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	סוף 1972
תשומות יבוא	101.8	111.2	112.9	112.3	115.1	104.2	100.8	102.6
תשומות מקומיות	99.0	108.8	118.6	120.7	126.2	129.3	130.6	132.4
שכר ליח' תפוקה	98.8	102.9	128.1	137.8	139.9	149.2	157.1	169.7
הון ליח' תפוקה	98.6	101.8	132.1	140.0	144.3	141.6	140.0	

העלייה ברווחיות הייצוא הושפעה גם מהצמצום שחל באוגוסט 1970 בהפרש שבין השער האפקטיבי ברכיב היבוא לבין השער האפקטיבי בייצוא. הפרש זה גרם לתמורה גבוהה יותר לערך המוסף ככל שזה היה נמוך יותר, וביטול ההפרש עשוי להתבטא אף בירידת השער האפקטיבי בייצוא בקבוצות מסוימות ושל מוצרים. אולם יש לציין, שקיומו של הפרש כזה גורם עיוות בהקצאת גורמי הייצור.

העלייה המהירה במחירי התשומות השונות השפיעה, כמובן, על רווחיות כלל התעשייה, אך, כפי שכבר נזכר לעיל, האטה בעליית הרווחיות בענף כתוצאה מגורם זה יכולה לפגוע בייצוא במידה גדולה יותר מאשר בשיווק המקומי.

במשך שנת 1972 נמשכה מגמת ההאטה בייצוא התעשייתי פרט ליהלומים, שהחלה בחדר-שים האחרונות של 1971. לקראת סוף 1972 מסתמנת החשה בייצוא זה שנמשכה גם בחדר-שים הראשונים של 1973. עדיין קשה לשפוט על המגמה, ומוקדם לומר, אם הייצוא חוזר לקצב הגידול המהיר שאפיין אותו עד אמצע 1971. עם הגורמים שתורמו להחשת קצב הגידול נמנית החשת הגידול בשוקי היצוא של המשק הישראלי ב-1972 (לוח ג' - 19) לאחר שב-1971 היה שיעור ההתרחבות איטי.

גידול שוקי היצוא של ישראל * 1965 עד 1972

ארצות מפותחות	אחרות	סך הכול	
1965	8.2	23.7	10.5
1966	7.7	7.5	7.7
1967	5.3	4.6	5.2
1968	13.8	12.2	13.6
1969	10.7	10.4	10.7
1970	7.9	10.3	8.3
1971	6.3	9.9	6.8
1972	9.4		

* כמודד לגידול שימשו שיעורי הגידול הכמותיים ביבוא הכולל של ארצות היעור השונות, כשהם משוקללים לפי חלקה של כל ארץ ביצוא הישראלי (למעט יהלומים, אניות ומטוסים וציוד צבאי) ב-1970. היצוא לקבוצת המדינות המפותחות היווה ב-1970 71.5% מכלל היצוא הישראלי, הקבוצה האחרת כללה את שוקי היצוא הגדולים האחרים והקיפה 12.7% מהיצוא.

גורם נוסף הוא העלייה במחיר הייצוא, שנבעה מייסוף המטבעות האירופיים בסוף 1971, וכן מהתהליכים האינפלציוניים בשוק הייצוא של המשק הישראלי. תרומה מסוימת תרמה גם העלאת התמריצים באמצע 1972. עלייה נוספת במחירי הייצוא חלה ודאי עם השינויים בשערי המטבע בראשית 1973, אולם זו לא יכלה עדיין לבוא לידי ביטוי בנתוני הייצוא של ארבעת החודשים הראשונים של השנה. מחירי הייצוא התעשייתי, ללא יהלומים, עלו ב-1972 ב-5 אחוזים לעומת השנה הקודמת לאחר עלייה בשיעור אחוז אחד בכל אחת משתי השנים הקודמות. ההחשה התרכזה ברביע האחרון של השנה, שבו חלה עלייה של 10 אחוזים לעומת ממוצע 1971.

הערך המוסף בייצוא המוצרים הגיע ב-1972 ל-604 מיליון דולר, והיווה 56% מערך הייצוא. ב-1971 היווה הערך המוסף 58% מהייצוא. אולם בנתונים אלה יש משקל רב לייצוא היהלומים שאומדן הערך המוסף בו הוא פרובלימטי מבחינה סטטיסטית.¹ בערך המוסף של הייצוא התעשייתי, פרט ליהלומים חל גידול של 12% בהשוואה לגידול של 11% בייצוא. הערך המוסף היווה 63% מהייצוא התעשייתי פרט ליהלומים.² בייצוא בכללו פרט ליהלומים גדל הערך המוסף ב-9%, בדומה לגידול הייצוא עצמו, והוא מסתכם ב-460 מיליון דולר — 68% מערך הייצוא.

4. הייצוא והיבוא של שירותים

בחשבון השירותים, פרט לעסקות עם השטחים וליבוא הבטחוני, חלה עלייה בעודף לזכות המשק הישראלי והוא הסתכם ביותר מ-200 מיליון דולר לעומת 140 מיליון ב-1971. בשנים שלפני כן היה חשבון זה מאוזן בקירוב, תוך תנודות לא גדולות לכאן ולכאן (ראה לוח ג'-21). העלייה בעודף היא תוצאה של גידול יצוא השירותים ב-14% לעומת גידול נמוך יותר (9%) ביבוא. הן ביצוא והן ביבוא היו שיעורי הגידול נמוכים במידה ניכרת מאשר ב-1971, אולם ביצוא היתה ירידת שיעור הגידול מודגשת יותר (ראה לוחות ג'-22, ג'-23).

הסעיף הבולט שבו חלה האטה הוא ההכנסות מתיירות. לעומת גידול של 73% (75 מיליון דולר) ב-1971 חל כאן גידול של 18.8% (333 מיליון דולר) ב-1972. אולם גידול זה משקף מגמות שונות לחלוטין במשך השנה. במחצית הראשונה של 1972 נמשכה העלייה המהירה, וההכנסות מתיירות בתקופה זו היו גבוהות ביותר מ-50% מאשר בתקופה המקבילה ב-1971. במחצית השנייה נבלמה העלייה בעקבות האירועים בקווי התעופה לישראל, וההכנסות מתיירות עמדו על אותה רמה כבמחצית השנייה של 1971. נוכח התפתחויות המחירים, במשך התקופה היתה כאן ירידה במונחים ריאליים.

האטה חלה גם בהכנסות מתחבורה. אולם האטה דומה חלה בהוצאות על שירותי תחבורה, וכלל הכנסות המשק נטו משירותי תחבורה גדלו מ-120 ל-160 מיליון דולר. ההכנסות משירותי תחבורה גדלו ב-17% לעומת גידול של 26% ב-1971. כשליש מן הגידול ב-1972 מוסבר ע"י שינויי מחירים בינלאומיים, בעוד ששני שלישים — ע"י גידול בהיקף הריאלי של הייצוא.

¹ נראה שאומדן זה לקוי משתי בחינות. ראשית יש מקום לחשש שמדד המחירים של ייצוא היהלומים הוא בלתי מהימן. לפי מדד זה היתה עליית מחירי ייצוא היהלומים המלוושים גבוהה במידה ניכרת מעליית מחירי יבוא יהלומי הגלם, דבר שיש יסוד להתייחס אליו בספקנות. שנית, נראה שבהרכב התפוקה בענף חלו שינויים, ואומדן הערך המוסף המבוסס על מקדמים פיזיים קבועים אינו מעודכן. הדבר מתבטא בכך שאומדן היבוא הנובע בשנתיים האחרונות נמוך במידה ניכרת מהיבוא בפועל של היהלומי גלם.

² הערך המוסף באומדן זה הוא ערך מוסף גולמי, דהיינו התפוקה בניכוי תשומות יבוא שוטפות בלבד, אך לא בניכוי תשומות של גורמי ייצור ראשוניים מיבוא (פחת ותשואת הון).

יבוא וייצוא של שירותים*, 1966 עד 1972
(מיליוני דולרים)

1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	
							א. פרט לשטחים
							תחבורה
379	324	257	214	200	161	158	זכות
223	205	174	137	129	100	103	חובה
156	119	83	77	71	61	55	נטו
							תיירות
212	178	103	86	96	52	59	זכות
70	60	54	66	52	44	49	חובה
142	118	49	20	44	8	10	נטו
							ביטוח מטענים
12	11	10	8	7	4	4	נטו
							ביטוח אחר
-9	-11	-12	-	-11	-11	-5	נטו
							שירותי הון
128	120	65	73	65	55	48	זכות
218	207	183	151	136	123	107	חובה
-90	-87	-118	-78	-71	-68	-59	נטו
							שירותים אחרים
136	117	81	81	69	52	49	זכות
116	98	74	79	69	68	44	חובה
20	19	7	2	-	-16	5	נטו
							ממשלה, לנמ"א
27	34	28	33	33	31	25	זכות
55	60	54	71	46	41	43	חובה
-28	-26	-26	-38	-13	-10	-18	נטו
							סך הכול, פרט ליבוא
203	143	-7	-9	27	-32	-8	ביטחוני נטו
							ב. יבוא בטחוני נטו
-492	-555	-624	-334	-249	-283	-116	סך הכול
-289	-412	-631	-343	-222	-315	-124	
							ג. שטחים נטו
-56	-25	-10	-1	-6	-17		סך הכול כולל השטחים
-345	-437	-641	-344	-228	-332	-124	

* על בסיס רישום היבוא סי"ף.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' - 21
יצוא שירותים*, 1966 עד 1972

העלייה או הירידה (—) לעומת שנה קודמת													
1972	1971	1970	1972	1971	1970	1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	
(אחוזים)			(מיליוני דולרים)			(מיליוני דולרים)							
17.0	26.0	20.0	55.1	67.0	42.8	379.3	324.2	257.2	214.4	200.2	160.8	157.7	סך כל תחבורה
29.6	26.8	6.7	(20.3)	(14.5)	(3.4)	(88.9)	(68.6)	(54.1)	(50.7)	(54.3)	(43.4)	(41.3)	מזה: הובלות נוסעים
19.0	18.3	22.9	(35.5)	(28.8)	(29.4)	(221.9)	(186.4)	(157.6)	(128.2)	(115.0)	(92.9)	(93.6)	הובלות מטענים
—1.0	52.1	28.2	(—0.7)	(23.7)	(10.0)	(68.5)	(69.2)	(45.5)	(35.5)	(30.9)	(24.5)	(22.8)	הכנסות אחרות מתובלה
18.8	73.1	20.0	33.5	75.3	17.2	211.8	178.3	103.0	85.8	96.0	52.2	59.1	נסיעות חו"ל
13.3	23.3	12.7	18.3	25.9	12.5	155.5	137.2	111.3	98.8	71.2	60.9	58.1	ביטוח
6.5	84.9	—11.1	7.8	55.0	—8.1	127.6	119.8	64.8	72.9	65.4	54.5	48.2	שירותי הון
—19.9	20.4	—15.7	—6.7	5.7	—5.2	27.0	33.7	28.0	33.2	32.6	30.7	25.0	ממשלה, לנמ"א
16.5	44.1	—0.1	19.3	30.3	5.4	136.3	117.0	81.2	81.3	68.9	52.4	49.4	שירותים אחרים
14.0	41.0	10.1	127.3	259.2	64.6	1,037.5	910.2	645.5	586.4	534.3	411.5	397.5	סך כל השירותים
27.1	48.7	43.9	9.5	19.0	—0.3	44.6	35.1	23.6	16.4	15.3	4.6		יצוא לשטחים
סך כל השירותים													
14.5	41.3	11.0	136.8	278.2	64.3	1,082.1	945.3	669.1	602.8	549.6	416.1	397.5	לרבות השטחים המוחזקים

* על בסיס רישום היבוא סי"ף.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' 22
יבוא שירותים, 1966 עד 1972

העלייה או הירידה (—) לעומת שנה קודמת						1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	
1972	1971	1970	1972	1971	1970	1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	
(אחוזים)			(מיליוני דולרים)			(מיליוני דולרים)							
8.4	17.7	27.3	17.2	30.8	37.4	222.5	205.3	174.5	137.1	128.7	99.8	102.8	סך כל תחבורה
-15.8	14.1	1.1	(-3.2)	(2.5)	(0.2)	(17.0)	(20.2)	(17.7)	(17.5)	(15.7)	(13.8)	(14.9)	מזה: הובלת נוסעים
11.0	18.0	31.1	(20.4)	(28.3)	(37.2)	(205.5)	(185.1)	(156.8)	(119.6)	(113.0)	(86.0)	(87.9)	הוצאות הובלה אחרות
17.1	11.7	-18.4	10.3	6.3	-12.1	70.4	60.1	53.8	65.9	51.7	44.0	48.8	נסיעות לחו"ל
11.6	20.2	25.1	16.0	23.1	23.0	153.6	137.6	114.5	91.5	75.3	67.8	60.2	ביטוח
5.5	13.0	21.4	11.4	23.8	32.3	218.3	206.9	183.1	150.8	135.9	123.3	106.9	שירותי הון
-9.3	12.1	-24.2	-5.6	6.5	-17.2	54.7	60.3	53.8	71.0	45.8	41.3	42.7	ממשלה, לנמ"א**
18.4	32.0	-5.9	18.0	18.6	0.5	115.7	97.7	74.1	78.6	68.8	68.4	44.3	שירותים שונים
8.8	17.5	9.9	67.3	109.1	63.9	835.2	767.9	653.7	594.9	506.2	444.6	405.7	סך הכול (פרט ליבוא ביטחוני)
-11.3	-11.2	87.1	-62.5	-69.8	290.7	492.1	554.6	624.4	333.7	249.2	283.0	116.0	יבוא ביטחוני
67.1	79.2	98.2	40.6	32.9	10.5	100.9	60.4	33.7	17.0	20.7	21.7		יבוא מהשטחים
3.3	5.4	38.7	45.3	72.2	365.1	1,428.2	1,382.9	1,311.8	945.6	776.1	749.3	521.7	סך כל יבוא השירותים

* על בסיס רישום היבוא ס"ף.

** לא כולל יבוא בטחוני.

ה מ ס ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ב־1971 נבע חלק גדול יותר מתוספת ההכנסות מעלייה בהיקף הריאלי של היצוא. ההבדל הבולט בין שתי השנים מבחינה זו משקף את ההרחבה האיטית יותר בכושר התובלה של הספנות לעומת ההרחבה המהירה מאוד בשנה הקודמת, שהיתה קשורה בעיקרה בהפעלת קו צינור הנפט אילת אשקלון.

כבשנה הקודמת היתה עליית הוצאות חברות הספנות והתעופה במטבע חוץ גמוכה מעליית ההכנסות שלהן משירותי תחבורה במטבע חוץ.

בסעיף השלישי בעל המשקל בחשבון השירותים — שירותי הון — חלה האטה ניכרת בשיעור הגידול הן בצד היצוא והן בצד היבוא. בתשלומים לחו"ל בעד שירותי הון נובע שיעור הגידול הנמוך (5.5%) משני גורמים: באחד משני המרכיבים של הסעיף — הוצאת רווחים ודיבידנדות ע"י משקיעי חוץ — חלה ירידה מוחלטת. ירידה זו משקפת את השפעת אותם גורמים פיננסיים שהביאו לעלייה ניכרת בזרימת הון למשק בתקופה זו: עליית שיעורי התשואה הפיננסיים במשק בצירוף עם החלשת הציפיות לפיחות. במרכיב השני — תשלומי הריבית — חלה ב־1972 עלייה של 11%. עלייה זו גמוכה יחסית לגידול במצבת החובות וכן לגידול בהתחייבויות האחרות של המשק לחו"ל (בעיקר פקדונות גורמי חוץ בבנקים הישראליים), ועובדה זו משקפת תוצאה מאוחרת של ירידת שיעורי הריבית בשוקי הכספים וההון בעולם. שיעור הגידול הנמוך משקף את ירידת רמת שיערי הריבית לעומת השנים 1969 ו־1970.

בצד ההכנסות משירותי הון חלה האטה ניכרת לעומת העלייה התלולה ב־1971. ההבדל בשיעורי העלייה בין שתי השנים משקף כנראה בחלקו בעייתיות סטטיסטית מצד הנתונים שבגללה היה שיעור הגידול ב־1971 מוטה כלפי מעלה. גורם אחר לגידול האיטי הוא מגמת הירידה בשיעורי הריבית בשוקי הכספים הבינלאומיים. מגמה זו החלה בשנת 1970 אולם באה לידי ביטוי מלא בהכנסות מריבית בשנת 1971, עם חידוש השקעות ופיקדונות חוץ לפי ריבית גמוכה יותר. כן יש לציין כי לגבי הכנסות הריבית מיתרות מטבע חוץ של בנק ישראל, צורת גיהול תשבונות ההכנסות היא על בסיס מזומנים. כך נוצרה הטייה חשבונאית כלפי מטה, שכן הכנסות השקעות — במיוחד אלה שבוצעו במחצית השנייה של 1972 — לא נתקבלו עד סוף השנה.

בסעיף הביטוח רשומים סכומים גדולים הן בצד הזכות והן בצד החובה, אולם היתרה נטו היא קטנה, שכן בין זרמי התקבולים והתשלומים של עסקות אלה יש קשר הדוק. בצד החובה יש משקל מכריע לתשלומי פרמיות בעד ביטוח ישרי וביטוח משנה בחברות זרות, וכנגד זאת בצד הזכות — תקבולי תביעות למבוטחים בארץ ועמלות לסוכנים.

הסעיף שירותים אחרים הוא הטרוגני. בצד התקבולים נובעת האטה בשיעור הגידול לעומת 1971 בחלקה מהעלייה האיטית בתשלומי עמלה של יצואנים זרים לסוכניהם בישראל — במקביל להאטה בגידול היבוא. בצד התשלומים חלה האטה בהוצאות פרסומת לחו"ל וכן בתמלוגים דמי שכירויות שונות, סעיפים שבהם חל גידול רב בשנים הקודמות.

בעסקות עם השטחים נמשך הגידול המהיר בצד החובה, ומאזן השירותים עם השטחים הסתכם בגירעון של 60 מיליון דולר לעומת 10 מיליון דולר ב־1970. התפתחות זו משקפת את העלייה המהירה בהכנסות עובדים מהשטחים בישראל.

5. יבוא ההון ומצבת החובות

בשנת 1972 נמשך הגידול המהיר ביבוא ההון למשק לאחר עלייה חדה בשנת 1970. יבוא ההון הסתכם השנה בכ־1,780 מיליון דולר לעומת כ־1,482 מיליון דולר ב־1971, וזאת לאחר קצב גידול שווה בשתי השנים — כ־20 אחוזים. שינוי בולט אירע השנה במקורות הגידול ביבוא ההון; עיקר

¹ ראה דו"ח בנק ישראל 1971 עמ' 61.

הגידול מוסבר בעליית ההעברות החד צדדיות, שהגיעו כמעט לסכום הגירעון בחשבון השוטף, כאשר בשלוש השנים הקודמות חסרו לכך בממוצע כ-480 מיליון דולר, יעקב זאת הגידול בחוב החיצוני שאירע השנה חל במקביל לגידול דומה בנכסי מטבע חוץ של המשק. ההעברות החד צדדיות הגיעו השנה ליותר ממיליארד דולר — גידול שנתי של 289 מיליון דולר. ההשקעות מחו"ל הוכפלו השנה לעומת 1971 והגיעו לרמה של 141 מיליון דולר. התלוואות לזמן ארוך, שהיו בשנתיים הקודמות המקור העיקרי לתוספת יבוא ההון, ירדו השנה בכ-9 אחוזים והגיעו לרמה של 583 מיליון דולר.

לוח ג' - 23

יבוא ההון לפי מקור ולפי הסקטור המקבל, 1967 עד 1972
(מיליוני דולרים)

1972	1971	1970	1969	1968	1967	
						1. לסקטור הפרטי
						(א) העברות חד צדדיות
292	231	204	138	143	123	פיצויים אישיים
392	306	172	152	143	84	העברות אחרות
89	75	67	56	54	47	העברות למלכ"ר
773	612	443	346	331	254	סך הכול
						(ב) השקעות מחו"ל נטו
141	75	22	18	13	22	(ג) התלוואות לזמן ארוך
173	166	45	31	27	5	סך הכול לסקטור הפרטי
1,087	853	510	395	371	281	
						2. לסקטור הציבורי
						(א) העברות חד צדדיות
221	156	223	118	111	278	למוסדות הלאומיים
60	-5	-17	-6	-7	-11	העברות בין ממשלתיות
281	151	206	112	104	267	סך הכול
						(ב) התלוואות לזמן ארוך
184	180	136	63	78	172	מלווה העצמאות
191	247	339	51	36	28	התלוואות ממשלת ארה"ב
35	50	40	23	37	91	התלוואות אחרות
410	477	515	137	151	291	סך הכול
691	628	721	249	255	558	סך הכול הסקטור הציבורי
1,778	1,481	1,231	644	626	839	3. סך כל יבוא ההון
11	11	24	18	18	17	פחות: השקעות ישראלים בחו"ל
1,789	1,470	1,207	626	608	822	4. סך הכול בניכוי השקעות ישראלים

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השנה, בדומה לשנתיים שקדמו לה, נרשמה עלייה ניכרת ביבוא ההון לסקטור הפרטי בעוד שיבוא ההון לסקטור הציבורי עלה במידה מתונה יחסית. התפתחות מיוחדת זו ביבוא ההון לסקטור הפרטי בשלוש השנים האחרונות היא בין השאר, תוצאה של שינויים יסודיים במסגרת המוסדית

לוח ג' - 24

הגירעון, ההעברות וחשבון ההון, 1968 עד 1972

1972	1971	1970	1969	1968	
-1,103.4	-1,267.2	-1,282.2	-922.3	-679.7	א. החשבון השוטף וההון לזמן ארוך
+27.5	40.2	+48.6	+53.5	+32.2	החשבון השוטף פרט לשטחים המוחזקים
1,054.5	765.3	649.4	459.2	434.7	החשבון השוטף עם השטחים המוחזקים
-21.4	-461.8	-584.2	-409.6	-212.8	העברות חד צדדיות
					סך כל החשבון השוטף וההעברות
141.4	74.7	21.8	17.7	13.2	הון לזמן ארוך
184.3	179.5	135.6	63.3	78.0	השקעות מחו"ל נטו
205.4	262.1	343.5	53.9	25.1	מילוה העצמאות והפיתוח, נטו
193.6	200.2	80.2	50.7	65.0	הלוואות ממשלת ארה"ב
724.7	716.5	581.1	185.6	181.3	הלוואות אחרות
1,779.2	1,481.8	1,230.5	644.8	616.0	סך הכול הון לזמן ארוך
703.3	254.8	-3.1	-224.0	-31.5	סך כל יבוא ההון
					עודף יבוא ההון על הגירעון בחשבון השוטף
-11.2	-11.2	-23.6	-18.0	-17.5	ב. השקעות ישראלים בחו"ל, נטו
-14.0	9.0	+23.2	-24.9	+16.5	ג. המקטורים הלא-פיננסיים
-30.0	-22.0	-0.4	-29.2	-17.7	(1) אשראי לזמן קצר מחו"ל
-11.3	-41.0	-58.9	-2.7	-23.9	(2) אשראי לזמן קצר לחו"ל
-41.3	-63.0	-59.3	-31.9	-41.6	אשראי מסחרי
-55.3	-54.0	-38.1	-56.8	-15.1	נכסים אחרים
					סך הכול
					סך הכול (ג)

ד. הסקטורים הפיננסיים
(1) פיקדונות זרים והלוואות בנקים מחו"ל

213.1	237.4	+117.8	+66.1	+46.0
-40.2	-29.7	+2.7	+49.2	-11.4
172.9	207.7	+120.5	+115.3	+34.6

הבנקים המסחריים

בנק ישראל

סך הכול

(2) הלוואות

הבנקים המסחריים

בנקים (כולל חשבונות סילוקין)

סך הכול

(3) יתרות מטבע חוץ

(א) השינוי ביתרות *

מוסדות מוניטריים מרכזיים

מוסדות מוניטריים אחרים

סך הכול

(ב) התאמות

(1) שינוי כתוצאה משינוי שער

(2) הקצאת זכויות משיכה מיוחדות

(ג) סך כל שינוי היתרות כתוצאה מעסקות כלכליות

-518.7	-284.9	-21.7	+296.5	+93.8
-337.1	-144.3	-98.5	-105.4	+52.0
-855.8	-429.2	-119.6	+187.1	-41.8
-(-)19.1	-(-)53.3		-(-)30.7	
-(-)13.8	-(-)13.9	-(-)15.1		
-822.9	-362.0	-104.5	+217.8	+52.0
+18.1	+0.1	-17.8	-35.8	-28.1

ה. טעויות והשמטות נמו

* עלייה ביתרות בסימן מינוס.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

במשק והתפתחויות מיוחדות בשוקי הכספים והמטבע. שינויים אלה יצרו מצב חדש בתחום העסקות הפיננסיות של מאזן התשלומים והביאו לגידול רב בורם ההון ארצה. עם זאת, אין ספק שחלק מגידול יבוא ההון ב-1972 משקף בפיגור גם את המאמצים המיוחדים בתחום יבוא ההון, שעשתה הממשלה ב-1970 לאחר הירידה החדה ביתרות מטבע חוץ שאירעה ב-1969. יבוא ההון לסקטור הציבורי, הרגיש פחות להתפתחויות כלכליות במשק ובעולם, משקף בעיקר את אפשרויות גיוס ההון מהמקורות המסורתיים של הממשלה. השנה ירד משקלו של הסקטור הציבורי בהעברות ההון למשק, והדבר הוא תוצאה ישירה של ירידת היבוא הבטחוני, שמימונו קשור במילונות מחו"ל.

השנה היתה צבירה גדולת ממדים של יתרות מטבע חוץ במשק. היתרות בבנק ישראל הגיעו השנה לכ-1.2 מיליארד דולר — גידול שנתי של כחצי מיליארד דולר. מצבת חובות המדינה במטבע חוץ המשיכה השנה לגדול, אם כי בשיעור נמוך מזה של 1971 והגיעה לסכום של ארבעה מיליארד דולר — גידול שנתי של כ-650 מיליון דולר.

א. הרקע להתפתחויות ביבוא ההון

החל מהמחצית השנייה של 1970 אנו עדים לעלייה תלולה בהעברות הון למשק ובמיוחד העברות הון לסקטור הפרטי. התפתחות זו משקפת בחלקה השפעות גורמים כלכליים ואחרים הקשורים במגמות הטווח הארוך, כמו: הרמה הגבוהה של הפעילות הכלכלית במשק; רמת הרווחיות הגבוהה; הרגיעה הבטחונית, שהקטינה את תששות משקיעי חוץ; הטבות מס למשקיעים ושונים; הגברת העלייה מארצות הרווחה אחרי 1967 וכדומה. מלבד זאת משקפת התפתחות זו את הליברליזציה בפיקוח על מטבע חוץ. שהונהגה במחצית השנייה של שנת 1968 ואשר הבטיחה זכות המרה חוזרת לרוב סוגי ההשקעות ולהעברות עולים ארצה. גורם זה הביא לסילוקן של כמה מחיצות גבוהות שבודדו את המשק הישראלי משוק הכספים העולמי. גורם נוסף היה ביטול צו הריבית¹ שהביא להסרת תקרת הריבית במשק ואיפשר ניצול הפרשי הריבית הנומינליים הגבוהים בין המשק לבין חו"ל. שינויים מוסדיים אלה איפשרו מרחב פעולה גדול יותר לכוחות השוק, על רקע זה נראה כי ההתפתחויות בשווקי הכספים והמטבע, תרמו אף הן לעלייה החדה ביבוא ההון ארצה.

הגורמים העיקריים שפעלו בתקופה זו היו החלשות הציפיות לפיחות הל"י אשר עד שנת 1970 היוו גורם מרתיע ביחס להעברות הון ארצה²; עליית שיעורי התשואה על נכסים פיננסיים והגאות בשוק המניות ב-1972; עליית המחירים המהירה, הגברת אמצעי הריסון המונטרי והמגמה של ירידת שערי הריבית בחוץ לארץ³ הגדילו את הכדאיות לקבלת אשראי ממקורות מימון בחו"ל; הגאות שנוצרה בשוק המקרקעין שהיה אחד היעדים החשובים לכספים מחו"ל; גורם נוסף היה היחלשות הספקולציה כנגד הדולר, שבאה לאחר ההסדר המוניטרי הבינלאומי של דצמבר 1971 ואשר צמצמה את הסיכון לפיחות אוטומטי של הל"י כתוצאה מייסוף המטבעות האחרים לעומת הדולר.

אפשר להניח כי השפעת גורמים אלה על יבוא ההון למשק, ובעיקר על יבוא ההון לסקטור הפרטי, היתה מצומצמת יותר אלמלא השינויים המוסדיים בפיקוח על מטבע חוץ. בתחשיבים ספטמבר 1971 ואפריל 1972 הוטלו הגבלות על המרה חוזרת של כספים שמ-

¹ ביטול חוק הריבית אירע במאוס 1970.

² עובדה זו קשורה בעסקת החבילה באפריל 1970, בהיטל על היבוא שהונהג באוגוסט 1970, בפיחות הבילי צפוי שאירע באוגוסט 1971 ולנוכח הבחירות הצפויות בשנת 1973.

³ רמת שערי הריבית בחו"ל נמוכה מרמת השיא שהתקיימה בשנת 1969.

קורם הוא עסקות מקרקעין ודירות.¹ לשינויים אלה ישנה וודאי השפעה ממתנת על זרימת הון פרטי ארצה, אולם בפועל נתרחשה השנה תופעה הפוכה, כאשר גבר זרם יבוא ההון ארצה. אפשר ואיפוא להניח כי השנה נמשכה עדיין עוצמת ההשפעה של הגורמים האחרים שפעלו להגדלת יבוא ההון לסקטור הפרטי. יש לציין כי במשך השנה אנו מוצאים, ברוב סעיפי ההון, התמתנות שיעורי הגידול, אם כי הרמה הגבוהה המשיכה עדיין לעלות.

ב. העברות חד צדדיות

ההעברות החד צדדיות גדלו השנה בכ-38 אחוזים והגיעו לרמה של 1.055 מיליון דולר לאחר גידול ניכר בכל סעיפי ההעברות. משקל ההעברות החד צדדיות הגיע השנה ל-98 אחוזים מהגירעון השוטף — דבר, שהיינו עדים לו רק בשנת 1967, שהיתה שנה יוצאת דופן.

בהעברות הסקטור הציבורי חלה עלייה ניכרת של 86 אחוזים, וזאת לאחר ירידה של 27 אחוזים אשתקד, והן הגיעו לרמה של 281 מיליון דולר. שני סעיפי העברות סקטור זה עלו בשנת 1972 במדה מרשימה: העברות המוסדות הלאומיים גדלו השנה בשיעור של 42 אחוזים לאחר ירידה חריפה אשתקד והגיעו ל-221 מיליון דולר; תוצאה זו היא, כנראה, פרי שיפור המצב הכלכלי בארצות הברית, שאיפשר את הגברת גיוס הכספים באמצעות המגבית. ההעברות הבינ-ממשלתיות הגיעו השנה ל-60 מיליון דולר, כאשר במשך כל התקופה הקודמת, מאז הפסק השילומים, לא נרשמו בסעיף זה העברות ממשיות אל המשק. ההתפתחות השנה נובעת מהמענק לקליטת עלייה, שנתנה ממשלת ארה"ב, ולהקמת הקרן הדו לאומית למימון מחקרים, שמקורם בחיסול חלק מהתחייבויות המשק במטבע מקומי.

העברות הסקטור הפרטי גדלו השנה ב-26 אחוזים לעומת גידול גבוה יותר אשתקד. אפשר לראות את ההתפתחות בשנה זו כהמשך למגמת ההתרחבות שאפיינה את ההעברות לסקטור זה בשנתיים הקודמות, ואשר הנה, בין השאר, תוצאה של המצב החדש, שנוצר בשוקי הכספים והמטבע. עם זאת ניתן למצוא, במספר סעיפים, סימנים של האטה בשיעורי הגידול, אולם האטה כזאת צפויה, כנראה, לאור הרמה הגבוהה וחסרת התקדים, שאליה הגיעו ההעברות לסקטור הפרטי בתקופה האחרונה.

ההעברות במסגרת הפיצויים האישיים הגיעו השנה ל-292 מיליון דולר לאחר עלייה של 26 אחוזים לעומת כ-13 אחוזים אשתקד. עלייה זו משקפת את עליית ערך המארק לעומת הדולר, את ההרחבה בתחולת הזכאים לפיצויים ואת התאמת סעיפי הגמלאות לעליית רמת המחירים בגרמניה. עם זאת יש לציין, כי היקפו של סעיף הפיצויים האישיים, ובמיוחד ההעברות החד פעמיות, גדול יותר מהיקף התשלומים, שנתקבלו מממשלת גרמניה, ויש להניח, כי בתקופה האחרונה הועברו ארצה סכומים, ששולמו בתקופה מוקדמת יותר.

העברות המלכ"ר הגיעו השנה ל-89 מיליון דולר לעומת 75 מיליון דולר אשתקד, לאחר קצב גידול גבוה בשלוש השנים האחרונות וקצב נמוך יותר בתקופה הקודמת. יש לציין, כי עובדת הגידול הרב באה במקביל לתקיפת ההתפתחויות של גורמי הטווח הקצר, וייתכן כי קיים ביניהן קשר.

¹ בספטמבר 1971 הוגבלו זכויות ההמרה החוזרת לקן ועוד 7 אחוזים לשנה מהפירות, זאת עד לתקופה של חמש שנים שלאחריהן ניתנת היתרה להמרה מיידית. באפריל 1972 הוטלו הגבלות נוספות על כספי מגרשים שנרכשו החל מתאריך זה. לגבי כספים אלה בוטלה זכות ההמרה החוזרת עד לתקופה של חמש שנים שלאחריהן הם ניתנים להמרה בחמישה תשלומים שנתיים שווים.

לוח ג' - 25

העברות חר צרדיות, 1964 עד 1972
(מיליוני דולרים)

1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	1965	1964	
									פיצויים אישיים מגרמניה ואוסטריה
169.3	135.3	119.9	68.1	86.9	64.5	57.8	65.5	96.9	חד-פעמיים
123.0	95.4	83.7	69.8	56.4	58.7	52.6	47.2	37.3	גמלאות
292.3	230.7	203.6	137.9	143.3	123.2	110.4	112.7	134.2	סך הכול
386.0	303.4	175.2	156.3	130.8	87.5	81.9	94.5	90.4	העברות פרטיות במזומן
(166.7)	(112.8)	(55.1)	(39.6)	(30.5)					מזה : עולים
(219.3)	(190.6)	(120.1)	(119.1)	(100.3)					אחרים
13.1	13.3	4.6	5.1	9.8	3.4	6.9	9.4	9.8	העברות פרטים בסחורות
691.4	547.4	383.4	299.3	283.9	214.1	199.2	216.6	234.4	סך הכול לפרטים
7.2	11.1	7.5	9.2	6.6	6.8	5.5	5.9	4.3	העברות פרטים לחו"ל
684.2	536.3	375.9	290.1	277.3	207.3	193.7	210.7	230.1	סך כל ההעברות הפרטיות נטו
305.5	230.7	287.4	172.4	162.6	321.8	93.7	92.7	76.8	העברות מוסדות במזומן
4.7	3.6	2.8	2.2	1.8	2.7	3.3	3.6	2.7	בסחורות
310.2	234.3	290.2	174.6	164.4	324.5	97.0	96.3	79.5	סך הכול
60.0	-5.3	-16.7	-5.5	7.0	-10.8	1.2	20.2	25.3	העברות לממשלה נטו
1,054.5	765.3	649.4	459.2	434.7	521.0	291.9	327.2	334.9	סך הכול העברות

ה פ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

העברות ישראלים מחוץ לארץ¹ הגיעו השנה לכ-220 מיליון דולר לאחר גידול של כ-30 מיליון דולר. נראה, כי ההגדרה הרשמית של סעיף זה אינה ממצה את תוכנו, והגידול בממדי ההעברות בתקופה האחרונה נשאר בלתי מוסבר. יש מקום להניח, כי הסעיף כולל העברות, שאינן מתנות או ירושות, אלא קשורות בהחזרת כספים מחוץ לארץ.

העברות עולים ארצה הגיעו השנה לכ-167 מיליון דולר לאחר גידול של 48 אחוזים. וגידול כפול מזה אשתקד. קצבי גידול אלה חורגים הרבה מעבר לשינויים בהקף העלייה מארצות הרווחה, מה גם שהשנה חלה בו ירידה ממשית. יש אמנם לצפות לפיגור טבעי בין מועד העלייה ומועד המרת כספי העולים לל"י², אולם השינויים בסעיף זה הינם גבוהים משניתן יהיה להסבירם בצורה זו בלבד. העברות עולים הן, כנראה, סעיף ההעברות הרגיש ביותר להתפתחויות הכלכליות, ויש להניח, כי התנאים המיוחדים, ששררו במשק בתקופה האחרונה, היו גורם נכבד להגדלת העברות אלה ארצה. עליית המחירים הגבוהה הביאה להגדלת ההוצאה הבסיסית של עולים בארץ, הקשורה בקניית דירה ורכוש אחר לצורך התבססות. הציפיות להמשך עליית המחירים הביאו להקטנת הפיגור בין מועד העלייה לבין ההמרה. יש לשער, כי הגדלת הרווחיות במשק, עליית שיעורי התשואה והפרשי הריבית תרמו, כנראה, להגדלת העברות העולים ארצה למטרות השקעה, מה גם שפחתו הציפיות לפיחות הל"י, המהוות גורם מרתיע להעברות אלה.

ג. ההשקעות מחוץ לארץ

בשנתיים האחרונות חלה תפנית חדה בהשקעות מחוץ לארץ, כאשר, מצד אחד, נרשם גידול רב בהשקעות תושבי חוץ בישראל, ומצד שני, נרשמה ירידה בהשקעות ישראלים בחוץ לארץ. השנה חלה עלייה חסרת תקדים בהשקעות מחוץ לארץ, שהגיעו לרמה של 141 מיליון דולר.

ההשקעה הישירה במוזמן הוכפלה השנה לעומת אשתקד לאחר עלייה רצופה במשך השנה כולה. ההשקעה בניירות ערך גדלה אף היא במדה מרשימה והגיעה ל-35 מיליון דולר לעומת 20 מיליון דולר אשתקד וכ-11 מיליון דולר ב-1970. התפתחויות אלה קשורות, כנראה, בגורמי הטווח הארוך, דהיינו רמת הפעילות הכלכלית הגבוהה, רמת הרווחיות הגבוהה במשק, הרגיעה הביטחונית וכדומה, ובגורמי הטווח הקצר — עליית שיערי הריבית והתשואה על ניירות ערך, היחלשות הציפיות לפיחות והגיאיות בשוק המקרקעין. יש להניח, כי גורמי הטווח הקצר, שנתחזקו בשנתיים האחרונות, היוו גורם נכבד בעליית ההשקעות התלולה, על כך מראה גם העובדה, שרק מיעוט מההשקעות היו במפעלים מאושרים.

המסקנה האחרונה מתחזקת לאור השינוי בהשקעות ישראלים בחוץ לארץ, שאירע באותה תקופה. ההשקעה בניירות ערך זרים בידי ישראלים ירדה במרוצת שלוש השנים האחרונות במידה ניכרת, ויש להניח, כי עליית שיעורי התשואה במשק, מצד אחד, והחלשת הציפיות לפיחות — המהווה תמריץ לקניית ניירות ערך זרים, מצד שני, הקטינו את הביקוש להשקעה זו. ההשקעה הישירה של ישראלים בחוץ לארץ גדלה אמנם השנה, אולם זוהי השקעה הקשורה בגורמים ספציפיים ונתונה לפיקוח.

¹ הגדרת סעיף זה במאזן התשלומים היא העברת קצבאות, מתנות וירושות מחוץ לארץ.

² העברת עולים נרשמת בסטטיסטיקה הרשמית רק לאחר שבוצעה ההמרה לל"י.

השקעות מחו"ל, 1965—1972
(מיליוני דולרים)

1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	1965	
172.0	85.9	39.5	41.0	31.2	38.8	85.6	92.4	(א) השקעות תושבי חוץ בישראל במטבע חוץ : השקעות
-47.5	-23.4	-27.8	-33.7	-32.7	-31.1	-27.0	-27.9	חיסול השקעות
124.5	62.5	11.7	7.3	-1.5	7.7	58.6	64.5	נטו
3.0	-0.7	-1.4	-0.5	2.6	1.9	3.7	4.8	במטבע ישראל (מחשבונות חסומים)
7.3	5.3	4.8	4.7	7.1	7.0	9.7	9.4	באיגרות מילווה העצמאות
1.0	2.0	1.5	1.0	1.0	3.9	5.3	8.3	בסחורות
135.8	69.1	16.6	12.5	9.2	20.5	77.3	87.0	סך הכול
5.6	5.6	5.2	5.2	4.0	4.3	5.2	4.8	השקעות חוזרות של רוחצים
141.4	74.7	21.8	17.7	13.2	24.8	82.5	91.8	סך הכול, נטו
10.1	4.2	8.8	-2.7	2.5	6.1	6.5	11.9	(ב) השקעות ישראלים בחו"ל השקעה ישירה
2.5	9.9	12.4	22.6	12.7	12.0	4.0	6.0	השקעה בני"ע בידי פרטים
-1.4	-2.9	2.4	-1.9	2.3	-1.2	0.8	-0.5	השקעה בני"ע בידי בנקים
11.2	11.2	23.6	18.0	17.5	16.9	11.3	17.4	סך הכול
130.2	63.5	-1.8	-0.3	-4.3	7.9	71.2	74.4	(ג) השקעות מחו"ל נטו

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ד. הלוואות לזמן ארוך

השנה חלה ירידה בתקבולי הלוואות מחוץ לארץ ב-9 אחוזים לעומת גידול של 15 אחוזים בשנה הקודמת ועלייה חדה ב-1970. נראה, כי בסעיף זה חלו השנה מספר תמורות כאשר, מצד אחד, ירדו ההלוואות לסקטור הציבורי בשיעור ניכר, ומצד שני, נמשכה הרמה הגבוהה של תקבולי ההלוואות ברוטו לסקטור הפרטי. התפתחויות אלה הנן תוצאה של הקטנת צורכי המימון הממשלתי — בשל ירידת היבוא הביטחוני; תגידול הרב בהעברות החד צדדיות; ההחמרה במדיניות הגבלת אשראי מחוץ לארץ לגופים פרטיים שבאה על רקע התנאים המוניטריים החל בחודשים הראשונים של השנה, ואשר התבטאה בשינוי על פני השנה.

תקבולי ההלוואות נטו של הסקטור הציבורי ירדו השנה במדה ניכרת. עובדה זו קשורה בירידה בצורכי המימון של הממשלה, אשר הביאה להקטנת סעיפי "ההלוואות האחרות" ¹ ולהגברת קצב פירעון חובותיה. מכירת איגרות מילווה הפיתוח בחוץ לארץ גדלה השנה בקצב איטי של 5 אחוזים,

¹ הלוואות הסקטור הציבורי פרט להלוואות ממשלת ארה"ב ומילווה הפיתוח.

והלוואות ממשלת ארה"ב (ברוטו) נשארו באותה רמה שנתקיימה אשתקד. בשני הסעיפים האחר-
 רונים לא חלה השנה ירידה בשל היותם מקורות מועדפים — הריבית עליהן נמוכה ומועדי הפירעון
 ארוכים, יחסית. מאידך גיסא, בהלוואות האחרות, שהן פחות נוחות, חלה ירידה תלולה, שהיא
 תוצאה של גידול ניכר בפירעון הלוואות אלה וירידה בתקבולים ברוטו².
 תקבולי ההלוואות ברוטו של הסקטור הפרטי נשארו השנה ברמה הגבוהה, שאפיינה את 1971,
 כאשר במחצית הראשונה נמשכה עדיין מגמת העלייה, ובמחצית השנייה חלה ירידה בתקבולים.

לוח ג' - 27

העברות פרטים והשקעות לפי רבעי שנה, 1969 עד 1972

(מליוני דולרים)

	השקעות במטבע חוץ					העברות במזומן בידי פרטים			
	סה"כ נטו	חיסול השקעות	סה"כ ברוטו	במניות	במזומן	סה"כ	עולים תושבים ישראליים		
1969									
I	9.1	34.7	43.8	7.9	4.7	12.6	9.5	3.1	
II	10.9	28.0	38.9	6.3	6.9	13.2	6.5	6.7	
III	8.6	27.2	35.8	3.9	2.4	6.3	8.7	-2.4	
IV	11.0	26.8	37.8	5.8	3.1	8.9	9.0	-0.1	
1970									
I	11.7	26.9	38.6	5.8	5.4	11.2	8.1	3.1	
II	12.9	27.7	40.6	7.2	0.8	8.0	6.3	1.7	
III	13.3	35.4	48.7	8.2	2.3	11.0	6.7	4.3	
IV	17.2	30.1	47.3	6.6	2.7	9.3	6.7	2.6	
1971									
I	19.0	32.1	51.1	14.5	3.4	18.1	4.5	13.6	
II	27.9	41.9	69.8	13.2	4.4	19.2	5.9	13.3	
III	30.8	56.5	87.3	14.8	6.0	20.8	7.4	13.4	
IV	35.1	60.1	95.2	23.5	6.1	29.6	5.6	24.0	
1972									
I	39.4	53.9	93.3	25.2	5.0	30.2	12.0	18.2	
II	40.4	61.8	102.2	34.3	18.5	52.8	11.1	41.7	
III	41.2	53.3	94.5	36.2	4.5	40.7	12.6	28.1	
IV	45.7	50.3	96.0	41.1	7.1	48.2	11.8	36.4	

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

² במאזן תשלומים כוללים תקבולי הלוואות האחרות ברוטו גם את החזרת כספי המיראו"ם, ואם ננכה
 סכום זה, נמצא, כי התקבולים נטו היו שליליים לעומת כ-50 מיליון דולר אשתקד.

הירידה החריפה ביבוא אניות ומטוסים הביאה לירידת תקבולי ההלוואות מחוץ לארץ לחברות הספנות והתעופה, בעוד שהגופים האחרים במשק הגדילו את הלוואותיהם מחוץ לארץ.

שליטתה החזקה של הממשלה בשוקי ההון אינה מאפשרת הפרדה משמעותית בין תקבולי ההלוואות בידי הסקטור הפרטי או הציבורי. הכוונת אשראי לסקטור הפרטי יכולה להיעשות בידי הממשלה בדרך ישירה — העברת כספי ההלוואות מחוץ לארץ ישירות, או בדרך עקיפה — באמצעות גופים פרטיים, כמו מוסדות כספיים. ירידת תקבולי ההלוואות של הסקטור הציבורי מחד גיסא, והמשך הרמה הגבוהה של הלוואות הסקטור הפרטי מאידך גיסא, עשויים לשקף גם מעבר מהכוונת אשראי בדרך הישירה להכוונה בדרך העקיפה.³

לוח ג' - 28

הלוואות ברוטו לסקטור הפרטי ויבוא אניות ומטוסים, 1969 עד 1972

(מיליוני דולרים)

1972 לפי רביעים				1972	1971	1970	1969	
IV	III	II	I					
70	67	87	84	308	317	152	102	סך הלוואות ברוטו לסקטור הפרטי
2	17	25	11	55	102	..	..	הלוואות לחברות ספנות ותעופה *
20	16	14	14	64	187	58	32	יבוא אניות ומטוסים
68	50	62	73	253	215			הלוואות לגורמים אחרים בסקטור הפרטי

* אין פרוט לשנים 1969, 1970.

ההלוואות לזמן ארוך מחו"ל לסקטור הפרטי נתונים לפיקוח מוחלט מצד הממשלה, והשינוי בהן אינו מושפע מגורמים כלכליים בלבד. עם זאת, נראה, כי העלייה הרבה בהפרשי הריבית בין ישראל לשאר הארצות, ומדיניות הריסון המוניטרי בתוך המשק הגבירו את הביקוש למימון באשראי מחוץ לארץ. יש לציין, כי על רקע העלייה הרבה בהפרשי הריבית נחלש הגורם המרתיע של פיתות, מאחר ששיעורי הפיתות המצטברים יהיו נמוכים, יחסית, מההפרש בשערי הריבית. הגורמים הללו ממשיכים לפעול גם השנה, אולם כנגדם הופעלו, בראשית 1972, צעדים לריסון האשראי מחוץ לארץ, אשר היוו, כנראה, גורם ממתן, שהביא לירידת ערך ההלוואות מחוץ לארץ במחצית השנייה של השנה.

את הביטוי למדיניות זו של הממשלה אפשר למצוא בירידת ערך האישורים להלוואות, במהלך השנה שנתנה הממשלה לגופים פרטיים. ערך האישורים בשנת 1972 לפי רבעי שנה הסתכם כדלקמן:

³ נתוני ההלוואות לזמן ארוך של שני הסקטורים אינם תואמים את הנתונים המקבילים שנרשמו בפרק פער לוח הסקטור הציבורי (שעובדו לפי חשבונות החשב), ובפרק המוסדות הכספיים (המבוססים על מאזני המוסדות). הסיבה לכך, ששם הוקטנו הלוואות המוסדות הכספיים באותם סכומים שלגביהם שמשו הם כמתווך פיננסי בין חוץ לארץ לאוצר, ונרשמו, כהלוואות הסקטור הציבורי.

ערך האישורים ב־1972 (במיליוני דולר)	הרביע
179	1
131	2
125	3
111	4
546	סה"כ שנתי

ניתן לראות, כי במשך השנה ירד ערך האישורים להלוואות. יש להניח, כי קיים בפועל פיגור בין מתן האישור לבין מועד מימושו, כך שצעדי הממשלה החלו להשפיע רק במחצית השנייה של השנה.

השנה חלה ירידה רבה ביבוא אניות ומטוסים, ובמקביל חלה ירידה בהלוואות לחברות ספנות ותעופה, מסכום של כ־102 מיליון דולר ב־1971 לכ־55 מיליון דולר ב־1972. ההלוואות ברוטו של הגופים האחרים בסקטור הפרטי עלו השנה ב־38 מיליון דולר והגיעו לרמה של 253 מיליון דולר, כאשר יותר ממחצית סכום זה נתקבלה בידי המוסדות הכספיים במשק.

ההלוואות לחברות ספנות ותעופה אין להן השפעה מוניטרית ישירה על המשק¹, בעוד שהלוואות אחרות מחוץ לארץ קשורות ברובן במימון פעולות בשוק המקומי. גידול ההלוואות לסקטור הפרטי, פרט לחברות ספנות ותעופה, יש בו כדי להתראות על התגברות הלחץ לקבלת אשראי מחוץ לארץ. לחץ זה פגם, כנראה, במידה מסויימת באפקטיביות של מדיניות ריסון האש-ראי מחוץ לארץ.

ה. ההון לזמן קצר והיתרות

כלל הנכסים במטבע חוץ, שעמדו לרשות המשק, גדלו השנה ב־856 מיליון דולר והגיעו ל־2,134 מיליון דולר. גידול חסר תקדים זה הוא תוצאה של עליית הנכסים במטבע חוץ בבנק ישראל ב־498 מיליון דולר, של עליית פיקדונות הבנקים המסחריים בחוץ לארץ ב־337 מיליון דולר, ושל עליית פיקדונות הממשלה ב־21 מיליון דולר. ההתחייבויות הנזילות של המשק בצורת פיקדונות בבנקים הגיעו השנה ל־862 מיליון דולר לאחר עלייה דומה ב־1971.

סך כל הנכסים נטו במטבע חוץ, המייצגים את הנכסים, שלא עומדות כנגדן התחייבויות נזילות במטבע חוץ, הוכפלו השנה לעומת אשתקד והגיעו ל־1,271 מיליון דולר. עם זאת יש לציין, כי שינוי תקנות הפיקוח על מטבע חוץ ב־1968 שאיפשר המרה חוזרת לסוגים שונים של העברות ארצה, צמצם את משמעות הגדרת הנכסים נטו. מתן זכות ההמרה החוזרת הגדיל, למעשה, את תחולת ההתחייבויות הנזילות של המשק גם לגבי העברות הון, שהומרו לל"י, ושעדיין שמורה לבעליהן זכות ההמרה החוזרת.

יתרות מטבע חוץ בבנק ישראל גדלו השנה ב־497 מיליון דולר והגיעו לרמה של 1,230 מיליון דולר. כנגד זאת גדלו ההתחייבויות הנזילות של בנק ישראל ב־3 מיליון דולר בלבד והגיעו לרמה של 160 מיליון דולר. כתוצאה מכך הוכפלו היתרות נטו בבנק ישראל והגיעו ל־1,070 מיליון דולר. צבירה גבוהה זו של יתרות הנה המשך למגמה, שהחלה בשנת 1970 וניתן להבינה, מצד אחד, על רקע האמצעים המיוחדים שננקטו אז להעלאת רמת היתרות, לאחר שב־1968 וב־1969 הן ירדו בצורה חדה, ומצד שני, היא תוצאה של גידול רב ביבוא ההון למשק, אשר נתלוותה אליו גם ירידה בגירעון השוטף.

¹ אלה הלוואות של ספקים בחוץ לארץ, אשר אינן ניתנות לשימוש בשוק המקומי.

2. נכסים גטו במטבע חוץ								
ד. יתרות מטבע חוץ אחרות								
21.2	11.5	-25.1	57.1	35.9	24.4	49.5	91.6	133.6
פיקדונות הממשלה בחו"ל								
337.1	144.3	98.5	847.1	510.0	365.7	267.2	161.8	120.0
פיקדונות בנקים בחו"ל								
358.3	155.8	73.4	904.2	545.9	390.1	316.7	253.4	253.6
1. סה"כ								
התאמה : פחות שינוי ערך הנובע								
—(+)0.2	—(+)3.1							
358.1	152.7							
ה. סה"כ הנכסים ברוטו במטבע								
855.8	429.2	119.6	2,133.7	1,277.9	848.7	729.1	916.2	968.2
חוץ (א) + (ד)								
התאמה : פחות שינוי שער								
חכויות משיכה								
—(+)32.9	—(+)67.2	15.1						
822.9	362.0	104.5						
2. סה"כ כתוצאה מעסקות והעברות								
ו. פיקדונות מטבע חוץ של גורמי חוץ								
			186.2	124.4	96.9	86.7	59.6	22.2
פיקדונות בבנקים זרים								
			672.6	528.2	317.4	209.9	170.7	163.1
פיקדונות תושבי חוץ								
			858.8	652.6	414.3	296.6	230.3	185.3
סה"כ בבנקים								
			3.5	10.7	37.5	30.0	1.0	1.0
199.0	211.5	125.2	862.3	663.3	451.8	326.6	231.3	186.3
פיקדונות בבנק ישראל (פרט לפת"ח)								
סה"כ במערכת הבנקאות								
ז. נכסים גטו במטבע חוץ								
656.8	211.7	-5.6	1,271.4	614.6	402.5	684.9	781.9	
(ה' פחות ו')								

ה ס ק ו ר : הלשכה המרכזית לפסטימפיקה.

בשנתיים האחרונות אנו עדים לפעילות מוגברת של הסקטור הבנקאי בחוץ לארץ. הדבר מתבטא בגידול ניכר הן בנכסים והן בהתחייבויות של סקטור זה.

את עסקות הבנקים עם חוץ לארץ ניתן לראות בשני מישורים: עסקות, שהן פרי יוזמת הבנקים, כמו הלוואות לגורמים בחוץ לארץ, ועסקות, שבהן הבנקים ממלאים תפקיד פסיבי, כמו העברות אשראי לגופים אחרים במשק. עקב אופי הנתונים לא ניתן להפריד בין שני סוגי העסקות ועל הפעילות ושיבוימת הסקטור הבנקאי ניתן לומר איפוא דברים כלליים בלבד.

נכסי הסקטור הבנקאי במטבע חוץ הוכפלו בשנתיים האחרונות, כשעיקר הגידול הוא בפיק-דונות הנזילים של הבנקים בחוץ לארץ. התחייבויות הבנקים לחוץ לארץ הוכפלו אף הן באותה תקופה לאחר גידול דומה בסעיף הלוואות ופיקדונות מבנקים בחוץ לארץ ובסעיף פיקדונות תושבי חוץ. ב-1972 גדלו הנכסים הנזילים נטו של הסקטור בחו"ל ב-138 מיליון דולר לעומת ירידה של 67 מיליון דולר ב-1971.

השנה חלה הרחבה באשראי המסחרי לחוץ לארץ והיא משקפת את עליית הייצוא, שהיתה מלווה בגידול מקביל במימון מקרן היצוא לצורך מתן אשראי ללקוחות בחוץ לארץ. באשראי לזמן קצר מחוץ לארץ חלה השנה ירידה ניכרת — עובדה, הקשורה כנראה במדיניות רשויות הפיקוח, שהתבטאה השנה בצמצום מתן היתרים לקבלת אשראי מחוץ לארץ על רקע הגידול הרב ביתרות מטבע חוץ ומדיניות הריסון המוניטרי במשק.

ו. מצבת החובות במטבע חוץ¹

ב-1972 נמשכה מגמת הגידול במצבת החובות של המשק במטבע חוץ, שאפיינה את המשק מראשיתו. השנה נרשמה עלייה של 652 מיליון דולר, וסך מצבת החובות הגיע לסכום של 4,081 מיליון דולר. גידול זה היה אומנם נמוך מהגידול אשתקד, שהסתכם בכ-806 מיליון דולר, אולם גבוה מהתוספות, שנרשמו במצבת החובות בכל יתר השנים הקודמות.² השנה, להבדיל משנים אחרות, בוסה כל הגרעון השוטף של המשק בהעברות החד-צדדיות, ובמקביל לגידול במצבת החובות אירע גידול חד ביתרות מטבע חוץ.

החוב הישיר של הממשלה עלה השנה לכ-3,127 מיליון דולר לאחר גידול של 450 מיליון דולר. אשתקד נרשם גידול רב יותר בסעיף זה, אשר הגיע ל-655 מיליון דולר. במצב שונה היה החוב של גופים אחרים במשק: לאחר גידול נמוך, יחסית, שהתקיים אשתקד, חל השנה גידול רב יותר, שהעמיד את חובות הפרטים על כ-954 מיליון דולר. התוצאה של מגמות הפוכות אלה הביאה לירידת מה במשקל החוב הממשלתי בכלל המצבה, שהגיע השנה לכ-77 אחוזים.

בהרכב מצבת החובות לפי סוג החוב עלה חלקו של מלווה הביטחון ל-18 אחוזים לעומת כ-12 אחוזים אשתקד והגיע לרמה של 709 מיליון דולר. החוב בגין מלווה הפיתוח עלה השנה ל-1,391, ומשקלם בתוך מצבת החובות, הנמצא במגמת ירידה, החל מתחילת שנות השישים, ירד ל-33 אחוזים. במשקל יתר סוגי החוב לא חלו השנה שינויים מהותיים.

משנת 1967 אנו עדים למפנה בגידול מצבת החובות של המשק במטבע חוץ; התוספות השנתיות למצבה הגיעו לממדים ניכרים, שטרם נודעו כמותם, והדבר מטיל עומס רב על המשק, בהווה — בתשלומים ניכרים על חשבון ריבית, ובעתיד — על חשבון תשלומי קרן וריבית.³ עם

¹ אין לזהות את מצבת החובות במטבע חוץ עם החוב החיצוני של המשק, הכולל נוסף על הסעיפים הרשומים במצבת גם חובות במטבע ישראלי לגורמי חוץ, יתרות בחשבוניות קלירינג, השקעות של גורמי חוץ בארץ ופיקדונות תושבי חוץ בבנקים ישראלים.

² השינויים במצבת החובות כוללים שערוכים ואינם מותאמים לתיקונים אחרים, ולכן אין הם מייצגים במדויק את השינוי בהלוואות, הנרשם במאזן התשלומים.

³ אחד האינדיקטורים למדידת הנטל, הנובע מגידול החוב, הוא השוואת הגידול בתוצר הלאומי הגילמי עם הגידול במצבת החובות. בין השנים 1955—1966 שיעור הגידול השנתי הממוצע של שני הסעיפים היה דומה — כ-9.5 אחוזים. בין השנים 1967—1972 נשאר קצב גידול התוצר ברמה של התקופה הקודמת, בעוד שקצב הגידול במצבת החובות עלה לממוצע שנתי של 21 אחוזים.

זאת, אנו עדים לשיפור בהרכב מועדי הפירעון של חובות המשק במטבע חוץ, המתבטא בהקטנת משקל התשלומים על חשבון הלוואות, שיש לבצע תוך תקופה קצרה. חלוקת החובות לפי מועדי פירעון¹ מראה, כי תוך חמש שנים יהא על המשק לפרוע כ-35 אחוזים מכלל החובות הרשומים במצבה. בשנים הקודמות היה משקל זה גבוה יותר. עובדה זו נכונה לגבי תקופות פירעון קצרות

לוח ג' - 30

מצבת החובות לפי שנות פירעון

(מיליוני דולרים)

מועד הפירעון	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
תוך שנה	198	198	301	244	398	475	434
משנה עד שנתיים	87	141	135	195	195	224	263
משנתיים עד שלוש שנים	131	82	114	135	174	202	241
משלוש עד ארבע שנים	75	87	112	122	136	159	268
מארבע עד חמש שנים	79	85	110	109	117	192	238
מחמש שנים ומעלה	750	963	1,130	1,319	1,602	2,178	2,637
סה"כ	1,320	1,556	1,902	2,124	2,622	3,430	4,081

אחוז התחלקות החוב לפי מועדי פירעון

תוך שנה	15.0	12.7	15.8	11.5	15.2	13.9	10.6
משנה עד שנתיים	6.6	9.0	7.1	9.2	7.4	6.5	6.4
משנתיים עד שלוש שנים	9.9	5.3	6.0	6.4	6.6	5.9	5.9
משלוש עד ארבע שנים	5.7	5.6	5.9	5.7	5.2	4.6	6.6
מארבע עד חמש שנים	6.0	5.5	5.8	5.1	4.5	5.6	5.8
מחמש שנים ומעלה	56.8	61.9	59.3	62.0	61.1	63.5	64.6
סה"כ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

אחוזים מצטברים של התחלקות החוב לפי מועדי פרעון

תוך שנה	15.0	12.7	15.8	11.5	15.2	13.9	10.6
תוך שנתיים	21.6	21.7	22.9	20.7	22.6	20.4	17.0
תוך שלוש שנים	31.5	27.0	28.9	27.1	29.2	26.3	22.9
תוך ארבע שנים	37.2	32.6	34.8	32.8	34.4	30.9	29.5
תוך חמש שנים	43.2	38.1	40.6	37.9	38.9	36.5	35.3
חמש שנים ומעלה	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ה פ ק ו ר : משרד האוצר אגף מבצע חוץ.

¹ חלוקת ההתחייבויות לפי מועדי פירעון אינה יכולה לשקף במדויק את נטל הפירעון בפועל בגלל השינויים במצבת החובות בשנים הבאות והאפשרות לפדיון מוקדם של איגרות מילווה הפיתוח. למרות זאת עדיין ניתן לראות את לוח החוב לפני מועדי פירעון כאינדיקטור טוב לקביעת נטל הפירעון הצפוי.

יותר, כפי שניתן לראות בלוח ג' 30.

עובדה בולטת במיוחד היא, שתוך שנה הסכום העומד לפירעון קטן בכ-40 מיליון דולר לעומת הסכום דאשתקד, שעמד לפירעון תוך שנה.

השיפור בעומס פירעון החובות של המשק הוא תוצאה של שינוי הרכב מועדי פירעון החוב הממשלתי בעקבות פירעונות מוקדמים, שבוצעו ב-1972 — דבר, שהקטין את חלקם של התשלומים, שעל המשק לפרוע בתקופה הקרובה. כמעט כל הסכומים, העומדים בשנה הבאה לפירעון בידי הממשלה, הנם תשלומים על חשבון הלוואות לזמן ארוך. לגבי הגופים האחרים במשק, מחצית מהסכום, העומד לפרעון תוך תקופה קצרה, הינו מתוך הלוואות לזמן קצר ובינוני. אפשר לומר איפוא, כי שיפור נוסף בעומס פירעון החובות של המשק יוכל להבא, לבוא בעיקר דרך שינוי הרכב ההלוואות של הסקטור הפרטי.

בשנתיים האחרונות לא חל שינוי בהרכב מצבת החובות לפי מטבעות. כ-82 אחוזים מהחובות במצבה היו נקובים בדולרים, כ-2 אחוזים בלירות שטרלינג והשאר ב"מטבעות קשים". יש מקום להניח, כי להתפתחויות בשוקי המטבע בעולם יש השפעה על הרכב מצבת החובות, בעיקר לגבי החוב לזמן קצר — הלוואות במשק ייטו לצמצם את הלוואותיהם. במטבעות, המיועדים לייסוף על חשבון הגדלת ההלוואות במטבעות המיועדים לפיתוח. ייתכן שהיציבות בשוקי המטבע, שאפינה את שנת 1972, תרמה מצידה ליציבות הרכב מצבת החובות.

לוח ג' 31

מצבת החובות לפי מטבעות

(מיליוני דולרים) *

ההתפלגות					
1972	1971	1972	1971		
(באחוזים)					
77.6	78.4	3,092	2,619	חוב ממשלתי ישיר	
65.4	65.4	2,608	2,185	דולרים	
12.0	12.8	477	429	מטבעות קשים אחרים	
0.2	0.1	7	5	לירות שטרלינג	
22.4	21.6	893	722	חובות של אחרים	
17.1	16.2	683	541	דולרים	
3.5	3.5	139	116	מטבעות קשים אחרים	
1.8	1.9	71	65	לירות שטרלינג	
100.0	100.0	3,985	3,341	סה"כ כללי	

* לא כולל את החובות לבנק העולמי הנקובים במטבעות שונים.
המקור: משרד האוצר אנף מטבע חוץ.